

“DU MÅSTE ACCEPTERA ATT DU ALLTID KOMMER BLI DISKRIMINERAD”

En rapport om funkofobin i dagens Sverige:
vi unga med funktionsnedsättning
sätter ord på vår verklighet

Författare: Josefine Thorén

**STOPPA
FUNKOFOBIN**

Stoppa funkofobin är ett projekt av, med och för oss unga med funktionsnedsättning. Målet är att genom kunskapshöjning, synliggörande och opinionsbildning skapa den förändring som krävs för att stoppa funkofobin. Genom att samla våra röster i denna rapport, producera material i hur en skapar förändring och genom att arbeta med Nätverket Unga För Tillgänglighet (NUFT), så lägger vi grunden för vidare arbete inom rörelsen samt tillsammans med våra allierade.

Stoppa funkofobin är ett treårigt projekt med stöd från Allmänna Arvsfonden. Projektets styrgrupp består av Unga med Synnedsättning, Unga Hörselskadade, Unga Rörelsehindrade och Dövblind barn och ungdom.

För mer information besök gärna vår hemsida: www.stoppafunkofobin.se

"Du måste acceptera att du alltid kommer bli diskriminerad" - En rapport om funkofobin i dagens Sverige: vi unga med funktionsnedsättning sätter ord på vår verklighet

Finansierad av Allmänna Arvsfonden

Författare: Josefine Thorén

Stoppa funkofobin

www.stoppafunkofobin.se

Enskede, Stockholm

2022

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING

INLEDNING	4
ORD ÄR MAKT	6
FUNKOFABI - VAD ÄR FUNKOFABI?	11
Fördomar och dess konsekvenser	12
Synliga och osynliga funktionsnedsättningar	13
Minoritetsstress	14
HISTORIA - NORMER OCH FÖRÄNDRING ÖVER TID	15
Normer idag	19
LIVET I PRAKTIKEN - TRE OMRÅDEN	25
Utbildning	26
Att gå i skolan idag	27
Följder och möjligheter	31
Arbetsliv	32
Att arbeta idag	33
Samlevnad	37
Att göra relationer idag	38
Följder och möjligheter	43
SLUTSATSER	45
Okunskap som funkofobi	46
Nedskärningar som funkofobi	47
Internaliserad funkofobi	48
SAMMANFATTNING	50
REFERENSLISTA	52
FOTNOTER	56

INLEDNING

Den här rapporten har ett tydligt syfte: att sätta ord på och synliggöra funkofobin i dagens Sverige. Framför allt hur den påverkar dagens unga.

Vi vill med den här rapporten skapa en förståelse för hur funkofobi tar sig uttryck, hur den påverkar och vilka konsekvenser den får för oss som drabbas, men också för samhället i stort.

Vi slutar dock inte där. Likaväl som vi vill komma till roten med funkofobin vill vi med den här rapporten också ge förslag på hur vi kan sätta stopp för den. Förslagen är grundade i forskning men också i våra levda erfarenheter.

Dessa erfarenheter återfinns bland annat som citat från en kvalitativ undersökning gjord 2021 tillsammans med unga med funktionsnedsättning som var mellan 15–30 år. Undersökningen finns sammanfattad i en egen rapport som ligger på vår hemsida. Vittnesmålen har blivit starka understrykningar till forskning och nutidsanalyser gjorda av myndigheter, universitet och organisationer. Fokuset för undersökningen var hur vi unga med funktionsnedsättning upplever funkofobi, och vi lät deltagarna själva definiera vad som var funkofobiskt och inte. Funkofobi är ibland så subtilt att det knappt går att sätta fingret på. Det kan vara ett tonläge, ett ord, en gest, likaväl som att bli utsatt för hatbrott. Något som blev tydligt genom de vittnesmål vi fick fram i undersökningen är att funkofobin följer med oss från barnsben. Redan som unga har vi en god förståelse för de strukturer och fördomar som påverkar samhällets syn på hur vi fungerar.

Dock är samhället, den breda allmänheten vari vi inkluderar politiker och makthavare, inte lika medvetet om funktionsnormen och hur den exkluderar och förtrycker. Det finns en okunskap som står i vägen och genom den okunskapen sker ett osynliggörande med reella konsekvenser. Vi vill se ett samhälle som inte blundar för oss. Vi vill se ett samhälle där vi ses som människor först. Där vi inte blir definierade av våra funktionsnedsättningar mer än vad vi tillåter. Vi vill se ett samhälle som inte accepterar funkofobi under banderollen att vi inte vet bättre. För vi vet visst bättre och vi hoppas att denna rapport ska ta oss ett steg närmare det, med målet att en dag kunna stoppa funkofobin.

Vänligen,
Josefine Thorén
Stoppa funkofobin

ORD ÄR MAKT

En stor anledning till att fördomar är skadliga för att de ofta dikterar hur människor blir sedda och i förlängningen därmed hur vi behandlar dem. Vilka ord vi använder för att beskriva människor kan stärka eller motarbeta fördomsfulla bilder av människor. Genom att använda oss av ett exkluderande och nedlåtande språk kan vi sänka en människa, få den att känna sig utanför och i värsta fall ovärdig. Genom att använda oss av ett inkluderande och respektfullt språk kan vi höja en människa, få den att känna sig välkommen och värdefull.

Länge har personer med funktionsnedsättningar tvingats hantera fördomar och som ett led i det blivit kallade för en rad nedlåtande ord. Fördomarna och orden har gått hand i hand, stärkt varandra, och det har gått så långt att många än idag tror att vissa fördomar är sanna. Att människor med funktionsnedsättning inte kan arbeta, leva självständiga liv, ha egna relationer, engagera sig inom politik eller kultur, och mycket annat. Något som är långt från sanningen. Att människor fungerar olika betyder inte att de inte fungerar. Tvärtom är de utmaningar som människor med funktionsnedsättning tvingas hantera ett tecken på att det är samhället som inte fungerar. Funktionshinder är de hinder vi möter i samhället, inte de personer som fungerar på ett normbrytande sätt. Att många tror tvärtom är ett tecken på att ord är makt.

I ordlistan nedan samlar vi ord och begrepp kopplade till våra frågor. Språk är flytande och kan laddas med olika saker från grupp till grupp. Detta är vår definition. Vi tycker det är viktigt att lyfta det ramverk som vi läser och lever världen genom.

Funktionsnormen

Funktionsnormen är den norm som dikterar hur personer förväntas fungera både fysiskt och psykiskt. Fördomen är att alla kroppar fungerar likadant, och att de människor vars kroppar avviker från normen är defekta. Att bryta mot funktionsnormen kan innebära att en blir diskriminerad mot. Det kan vara allt från bristande tillgänglighet, det vill säga att miljön omkring en inte är anpassad efter ens funktion, till att en blir utsatt för kränkande behandling i form av fördomar och attityder som begränsar ens möjligheter och skapar dåligt mående. Funktionsnormen är stark i Sverige idag, trots att mellan 15–20% av befolkningen har en funktionsnedsättning och därmed bryter mot funktionsnormen. Det innebär att nästan var femte person i Sverige tvingas navigera ett samhälle som inte inkluderar en på samma villkor som alla andra. Det finns

ibland också en föreställning om att personer med funktionsnedsättningar ska anpassa sig till normen i största möjliga utsträckning, att ansvaret ligger på individen istället för samhället.

Funktionsmaktsordningen

Funktionsmaktsordningen är en konsekvens av den funktionsnorm som råder. Det vill säga människor som passerar inom normen har större möjligheter och friheter än människor som bryter mot normen. Det skapar en maktobalans. De som gynnas får större handlingsutrymme och fler möjligheter medan de som missgynnas tvärtom ofta blir diskriminerade. Den som passerar inom normen, och därmed gynnas av rådande system, får dessutom ofta makten att diktera relationen till de som bryter mot normen. De som tillhör normen får med andra ord makten att bestämma i vilken utsträckning de som inte tillhör normen ska bli inkluderade.

Funkofobi

Funkofobi är ett begrepp som samlar de fördomar och den diskriminering som personer med funktionsnedsättning utsätts för. Funkofobi som begrepp har använts inom funktionshinderrörelsen och av aktivister länge och år 2015 lyckades Förbundet Unga Rörelsehindre, genom en kampanj, få in ordet i Svenska Akademiens Ordlista. Begreppet kan liknas vid termer som sexism, rasism och homofobi. Att något är funkofobiskt kan innefatta allt från att någon säger något fördomsfullt om människor med funktionsnedsättningar, till att något inte är tillgängligt. Brist på tillgänglighet kan till exempel innebära avsaknad av textning eller tolk, vilket stänger ute människor som av olika anledningar inte kan höra. Okunskap är en stor anledning till den funkofobi som finns i samhället idag och där är osynliggörandet av funktionshinderfrågor en stor bov. En ökad kunskap, och därmed förståelse, menar många är viktig del i vägen framåt. Okunskap är dock ingen ursäkt. En viktig fråga att ställa sig är varför många är okej med okunskapen? För människor med funktionsnedsättningar kan konsekvenserna av funkofobi vara förödande.

Funktionshinder

Funktionshinder syftar till de saker som hindrar en person med funktionsnedsättning från att kunna röra sig fritt eller i övrigt kunna fungera på ett likvärdigt sätt som personer utan funktionsnedsättning. Ett funktionshinder kan till exempel vara en trappa utan ramp eller en sal utan hörslinga. Poängen med ordet är att visa att det aldrig är personen eller funktionsnedsättningen som är hindret, utan miljö och strukturer.

Funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning är ett vedertaget begrepp för att beskriva personer med normbrytande funktion. Begreppet belyser att vissa funktioner anses så självklara och grundläggande av samhället att personer med normbrytande funktion behöver beskriva det som en funktionsnedsättning. Gruppen upplever utmaningar och funktionshinder med en sådan frekvens att begreppet behövs för att kunna synliggöra just hur normbrytande funktion är ett särskilt perspektiv som måste inkluderas. Begreppet belyser därmed hur samhällets uppbyggnad och bemötande gör ens funktion till en nedsättning, och illustrerar därmed vidare den diskriminering och funkofobi som människor tvingas möta.

Funktionsvariation

Ett nytt begrepp för att belysa hur funktion skiljer sig mellan människor, och ett försök att normalisera detta, är funktionsvariation. Poängen är att synliggöra att funktion just varierar och att denna variation är såväl normal som något vi behöver anpassa oss efter. När en talar om funktion generellt är begreppet användbart. För att beskriva den situation som personer med normbrytande funktion lever i, det vill säga en vardag med diskriminering och andra hinder, har begreppet av funktionshinderrörelsen beskrivits som uddlöst.

Funktionsfullkomlighet

Om vissa människor anses ha en funktionsnedsättning finns det en motsatts - att de som fungerar enligt normen därmed ses som funktionsfullkomliga. Begreppet är framför allt teoretiskt och ska agera tankeväckande. Det finns inte rätt och fel, defekt eller fullkomligt, när det kommer till funktion och hur människor ska fungera. Samhället är dock designat efter idén om funktionsfullkomlighet och de som passerar enligt den mallen.

Normkritik

Normkritik innebär att analysera och kritisera de rådande normer som härskar i vårt samhälle idag. Att använda sig av ett normkritiskt perspektiv är en viktig del av att förstå hur vårt samhälle fungerar samt veta vilka saker som behöver förändras för att alla människor ska bli inkluderade. Normkritik är därmed också att sätta fokus på makt, det vill säga vilka som gynnas och vilka som missgynnas. Normkritik är ett verktyg som kan användas av alla. Framför allt är det viktigt för att inte ta vissa normer som sanning utan som just normer som därmed kan förändras över tid. Normer är inte skrivna i sten utan har förändrats över tid. Att vissa normer dominerar nu innebär inte att de kommer, eller ens borde, göra det för alltid.

Intersektionalitet

Intersektionalitet är begreppet som sätter ord på att olika normer samverkar och att normer därmed påverkar människor på olika sätt. Dessa kombinationer skapar olika förutsättningar för människor i samhället och ger människor olika mycket handlingsutrymme och makt. Till exempel kan en kombination av vithetsnormen och funktionsnormen innebära att svarta personer med funktionsnedsättning drabbas av diskriminering som inte drabbar en vit person med funktionsnedsättning. Etnicitet och funktion i kombination skapar en korsning (engelskans intersection) och olika korsningar kan innebära mer eller mindre utsatthet eller makt. Intersektionalitet är ett begrepp som handlar om att förstå att makt är komplext. Att en normfungerande kvinna och en man med funktionsnedsättning har olika maktdynamiker. När det kommer till kön kommer mannen i ett patriarkalt samhälle ha mer makt än kvinnan, men när det kommer till funktion kommer kvinnan ha mer makt än mannen. Maktdynamiken är med andra ord inte statisk och kan förändras beroende på olika identitetspositioner. Detta innebär att strukturerna kan nedmonteras och förändras.

Representation

Som ett led i att motarbeta destruktiva normer är representation viktigt. Genom att synliggöra personer med funktionsnedsättning kan en ny norm skapas, det vill säga självklarheten i att människor har olika funktion och att människor med olika funktion rör sig i samhället och kan göra det på lika villkor. Det ska vara självklart att personer med funktionsnedsättning är läkare och lärare. Att personer med funktionsnedsättning är med på TV och kan vara det som skådespelare eller politiker. Att personer med funktionsnedsättning är både hjältar och skurkar. Genom representation, genom att i media och annan kommunikation visa mångfald i relation till funktion, skapar vi ett mer fördomsfritt samhälle. Vi stärker också både självförtroende och självkänsla hos människor med funktionsnedsättning eftersom de får se människor som liknar dem vara engagerade och delaktiga, en bild som sällan förmedlas i dagens medielandskap.

Funktionsrätt

Funktionsrätt är ett begrepp som sammanfattat hänvisar till de rättigheter personer med funktionsnedsättning har. Det kan också användas i kombination med andra ord och bilda ord som funktionsrättspolitik eller funktionsrättsrörelsen. Begreppet har som syfte att poängtera att det just finns rättigheter kopplat till funktion. FN:s Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) har ratificerats av Sverige och rättigheterna som

listas i konventionen har Sverige därmed en skyldighet att garantera. Att påminna om detta genom språkbruk är en viktig del av att skapa ett samhälle som ser självklarheten i att människor med funktionsnedsättning har rätt till ett värdigt liv på lika villkor.

Funkofobi

VAD ÄR

FUNKOFOBI?

Funkofobi är ett begrepp som samlar de fördomar och den diskriminering som personer med funktionsnedsättning utsätts för. Funkofobi har använts inom funktionshinderrörelsen och av aktivister länge och år 2015 lyckades Förbundet Unga Rörelsehindrade, genom en kampanj, få in ordet i Svenska Akademiens Ordlista. Begreppet kan liknas vid termer som sexism, rasism och homofobi. Funkofobi är likt dessa både en struktur och någonting som görs.

Att något är funkofobiskt kan vara allt från otillgänglighet (till exempel att den fysiska miljön har hinder) till attityder och fördomar (till exempel att bemötandet är kränkande). Funkofobi spänner därmed över en bredd av uttryck och kan vara allt från diskriminering till taskiga kommentarer. Alla olika uttryck för funkofobi stammar dock från samma grund, alltså föreställningen att människor ska fungera på samma sätt. Det finns en stark norm i samhället gällande funktion; vi förväntas röra oss, tänka och i allmänhet fungera på samma sätt. Normen är så stark att vi tänker oss att det är ovanligt att människor fungerar annorlunda. Sanningen är att personer med funktionsnedsättning utgör 15–20 procent av befolkningen och även bland de som passerar inom normen varierar det hur människor fungerar.

Eftersom funktionsnormen är stark blir konsekvensen att samhället designas efter det. Personer med funktionsnedsättning tvingas därmed leva i ett samhälle fyllt av hinder. Detta har dessutom flera nivåer. Vissa hinder är tydliga, till exempel är trappor utan hiss eller ramp ett tydligt fysiskt hinder. Andra hinder är mer diskreta, som att en behöver få kommunikation på ett visst sätt, till exempel på lätt svenska, och att andra människor inte anpassar sig efter det. Men det kan också vara att en måste arbeta heltid för att ha rätt till fullgod lön och i förlängning fullgod pension, trots att det inte är fysiskt eller psykiskt möjligt. Sedan finns det hinder i form av fördomar, till exempel att en inte får ett jobb trots kompetens eftersom arbetsgivare har förutfattade meningar. Alla dessa hinder sker parallellt med varandra och skapar tillsammans ett nät av hinder för personer med funktionsnedsättning. Det gemensamma namnet för detta är funkofobi.

Sällan grundar sig funkofobi i illvilja. Snarare grundar den sig i okunskap. Ifall en inte är medveten om att vissa miljöer är otillgängliga, att vissa uttryck är kränkande eller att vissa personer utestängs från delar av samhället, då reproduceras funkofobin. Okunskap är dock ingen ursäkt. En viktig fråga att ställa sig är varför så många är okej med okunskapen? För personer med funktionsnedsättning kan konsekvenserna av funkofobin vara förödande, och om vi inte gör något kommer okunskapen att leda till att funkofobin fortsätter frodas. Det behövs ett synliggörande av oss och frågorna för att stoppa funkofobin.

Fördomar och dess konsekvenser

Konsekvenserna av fördomar är just att en fördom påverkar oss. En fördom är en uppfattning som inte är grundad i fakta utan i förutfattade meningar. Ofta är dessa fördomar baserade på en negativ bild av en grupp, en bild som vi ibland tror är

sann eftersom många delar samma falska idé. Eftersom fördomar inte är grundade i fakta innebär det att när vi tar beslut baserat på dem så kan vi göra allvarlig skada.

En fördom som många personer med funktionsnedsättning möter är att vi inte klarar av att göra saker själva. Det kan vara allt från att studera till att plocka upp en tappad vante. Det finns naturligtvis tillfällen där personer med funktionsnedsättning behöver hjälp, precis som vem som helst, men det är själva antagandet att vi inte kan baserat på funktionsnedsättningen som är problematiskt. Ingen individuell bedömning görs utan ens fördomar har redan skapat en sanning om att personer med funktionsnedsättning inte kan, per definition.

Den reella konsekvensen av detta är att personer med funktionsnedsättning begränsas. Vi antas ofta inte kunna studera vissa ämnen, arbeta med vissa yrken, ha vissa typer av relationer, röra oss på vissa sätt i samhället, med mera. När fördomar görs till kollektiva sanningar skapas en vägg av hinder; det blir svårare att söka till vissa utbildningar och få rätt stöd, svårare att söka vissa jobb och få rätt hjälpmedel, svårare att skapa och upprätthålla vissa relationer, svårare att röra oss autonomt i samhället, med mera. Inte för att det finns en funktionsnedsättning utan för att det finns funktionshinder. Detta tar mycket tid och kraft, och ökar risken för oss att drabbas av utmattning.

Med kunskap går det dock att förändra fördomar. Genom att ta till oss information om hur situationen ser ut för personer med funktionsnedsättning och genom att förstå vad personer med funktionsnedsättning är kapabla till, så kommer förändring att ske. Historien visar oss att det är möjligt. Det som däremot blir farligt är när okunskapen blir en ursäkt för att upprätthålla funkofo-biska praktiker.

Synliga och osynliga funktionsnedsättningar

Den dominerande fördomen om funktionsnedsättningar är att det alltid går att se ifall en person har en funktionsnedsättning eller inte, men många funktionsnedsättningar är osynliga. Att ha en synlig respektive en osynlig funktionsnedsättning kommer med olika utmaningar. Utöver det behöver en funktionsnedsättning inte alltid innebära vad människor tror.

Den generella bilden av en person med funktionsnedsättning är att funktionsnedsättningen syns, till exempel genom att personen har ett synligt hjälpme-

del. Att ha en synlig funktionsnedsättning innebär att personer i omgivningen ofta har en grundläggande förståelse och respekt för att det finns en funktionsnedsättning och att eventuella Anpassningar behövs. Utmaningen är dock att personer med synliga funktionsnedsättningar ofta associeras med sin funktionsnedsättning. Eftersom ens funktion är så normbrytande blir det väldigt tydligt i många sammanhang att den finns. Det kan innebära allt från närgående frågor till fysisk utsatthet.

Personer med osynliga funktionsnedsättningar, människor som vid första anblicken passerar enligt normen, möter andra utmaningar. Till exempel att omgivningen inte tar funktionsnedsättningen på allvar och därmed underlåter sig att göra Anpassningar. Detta innebär att personer med osynliga funktionsnedsättningar ofta behöver hävda sig själva och sina rättigheter.

Utöver detta finns det ofta förutfattade meningar kring vad olika funktionsnedsättningar innebär. Många antar funktion. Att anta funktion är att basera sin kunskap, och i förlängningen sitt beteende, på fördomar kring funktionsnedsättningar. Det finns många problem med detta, framför allt i ett samhälle som ofta nedvärderar personer med funktionsnedsättning, eftersom det ofta innebär att en behandlar personer med funktionsnedsättning som okunniga eller inkapabla då det är vad fördomarna säger.

Minoritetsstress

Att hela tiden möta funkofobi genom allt från otillgängliga miljöer till fördomsfullt beteende är att konstant leva i en stress över att behöva hantera dessa situationer. Detta kallas för minoritetsstress och det är en kronisk stress som på sikt belastar kropp och psyke hos marginaliserade grupper, varav personer med funktionsnedsättning är en. Det innebär att en löper större risk att drabbas av psykisk ohälsa. Om en dessutom även har andra identiteter, till exempel är hbtqia+-person eller har en annan etnicitet än svensk, adderas denna stress eftersom ännu fler variabler behöver inkluderas.

Historik

NORMER OCH FÖRÄNDRING ÖVER TID

Personer med funktionsnedsättning har alltid funnits. Däremot har synen på funktionsnedsättningar, och personerna som har dem, förändrats över tid. Det behövs ett historiskt perspektiv eftersom det är viktigt att förstå att synen på kroppar och funktion inte är statisk. Den har förändrats över tid och därmed finns makten att fortsätta den förändringen i vår tid.

Mystifierad och förskjuten

I historiska källor kan vi följa synen på personer med funktionsnedsättning från antiken till modern tid. Under denna tidslinje har situationen för personer med funktionsnedsättning förändrats beroende på vilka ideologier och andra strömningar som varit dominerande under just den epoken. Ett tydligt mönster genom tiderna har dock varit människans sätt att försöka förklara och särskilja personer med funktionsnedsättning. Att fungera annorlunda än funktionsnormen, framför allt om det inneburit att personen inte kunnat arbeta, har inneburit att samhällen nedvärderat oss. I den samhälleliga hierarkin har personer med funktionsnedsättning ofta befunnit sig längst ner och när vi följer källorna från antiken till modern tid är den röda tråden kampen för jämlikhet.¹

Det har dock sett olika ut under århundradena. Under antiken försköts personer med funktionsnedsättning, medan vi under medeltiden mystifierades, ansågs oskyldiga och ibland till och med heliga.² Personer med funktionsnedsättning befann sig ofta i fattigdom men ansågs vara mer accepterade som fattiga eftersom vi ofta ville arbeta men inte kunde. Detta blev en förmildrande effekt även om förutsättningarna fortfarande var svåra.³ Under upplysningen började en förändring i samhället ske. Tankar om att personer med funktionsnedsättning inte skulle behöva vara begränsade till en viss levnadsstandard introducerades. Dessa tankar konkurrerade dock med den gängse bilden att vi hade vår funktionsnedsättning som ett straff från Gud och att vi var fulla av synd. Under 1800-talet ökade fattigdomen och idén om att fattiga fick skylla sig själva förstärktes, men återigen var personer med funktionsnedsättning mer ursäktade än andra just på grund av våra funktionsnedsättningar. Det började även bli populärt för överklassen, framför allt överklassens kvinnor, att engagera sig i sociala frågor som bland annat rörde personer med funktionsnedsättning. Vålgörenhetstänket var starkt och idén om den olyckligt drabbade personen med funktionsnedsättning etablerades.⁴

Vålgörenhet och kategorisering

Under 1800-talets slut och 1900-talets början var personer med funktionsnedsättning med andra ord hänvisade till fattigvården eller vålgörenhetsinitiativ. En individ som inte kunde försörja sig själv ansågs vara ett problem och fattigvården hade därmed fokus på att uppfostra de fattiga och träna dessa till att bli goda medborgare. Alla personer som inte ansågs bidra, det vill säga av olika anledningar inte arbetade, klumpades ihop och bilden av människor som bodde på fattighus var negativ. Problemet ansågs ligga hos individen och inte i samhället.⁵

Under 1930-talet kom en ny skiftning: rasbiologins intåg. Människor ansågs kunna kategoriseras och mätas, och dessa siffror ansågs kunna förklara och motivera hur idealmänniskan skulle se ut och fungera.⁶ Parallellt med detta skedde också framväxten av industrialiseringen och införandet av folkskolan. Både industrialiseringen och folkskolan befäste dåtidens förväntningar på perfektion och effektivitet. Alla skulle fungera enligt satta mallar, både vid rullbandet och vid skolbänken, vilket i större utsträckning synliggjorde att människor fungerade olika. Människor förväntades se ut, röra sig, lära sig och kommunicera på samma sätt, och de som inte följde normen ansågs avvikande. Samhällets syn på funktionsnedsättning präglades nämligen av den rådande rasbiologiska ideologin. Detta ledde till att funktionsnormen stärktes.

Intresset för välgörenhet och känslan att vilja hjälpa "de olyckligt drabbade" höll sig dock kvar. Det är därmed under tidigt 1900-tal, som "räddningsinstitutet" etableras i större utsträckning. Privata initiativ tas för att hjälpa personer med funktionsnedsättning.⁷ Motivationen bakom dessa så kallade hjälpsatser hade sina rötter i tanken på folkförbättring, det vill säga att bota eller behandla personer med funktionsnedsättning för att stärka nationen och göra alla i folket till goda medborgare. Detta tankesätt kom att leva kvar i Sverige under lång tid, även efter rasbiologins storhetstid var över, och användes som argument för olika tvångsinsgrepp så som tvångssteriliseringar.⁸ Synen på personer med funktionsnedsättning byggde med andra ord på den medicinska tankemodellen att funktionsnedsättningen behövde botas och att vi behövde få hjälp med att bli funktionsfullkomliga. Denna funktionsfullkomlighet mättes i huruvida vi blev arbetsföra eller inte.⁹

Det är under denna tid som institutioner blir etablerade verktyg för att hantera gruppen personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning sattes i särskilda skolor eller på anstalter med motivationen att det var för vårt eget bästa. Till viss del skapade det en samhörighet mellan personer med funktionsnedsättning, barn och unga fick till exempel chansen att studera tillsammans med andra på mer lika villkor. Det ledde dock också till att personer med funktionsnedsättning osynliggjordes och avskildes från resten av samhället.¹⁰

Rättigheter och samhällsansvar

Parallellt med att stat och välgörare velat styra riktningen för hur personer med funktionsnedsättning ska engageras, eller inte, i samhället har personer med funktionsnedsättning kämpat för att få föra sin egen talan. Funktionsrättsrörelsen har sina rötter i den tidiga folkrörelsen och den första organisationen i Sverige bildades 1868 och hette Döfstumföreningen. Efter det har fler

och fler organisationer bildats och framför allt växte många fram under första delen av 1900-talet.¹¹

Under den senare delen av 1900-talet genomförde Sverige flera satsningar inom socialpolitiken för att stärka arbetarnas rättigheter samt rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Detta var till stor del ett resultat av det arbete som skett inom funktionsrättsrörelsen. Från och med 1960-talet börjar institutionerna att monteras ner, de ansågs för stora och kunde inte erbjuda den omsorg som mer och mer ansågs nödvändig.¹² Boken På folkhemmets bakgård, skriven av Vilhelm Ekensteen, bidrog starkt till denna förändring. Han hade själv en funktionsnedsättning men hade av sina hållits hemma av sina föräldrar och därmed inte segregerats genom att bo på institution. Hans observationer av de möjligheter som presenterades för honom i jämförelse med hans jämnåriga vänner utan funktionsnedsättning slog honom som orättvisa och som ett resultat av den politik som fördes. En förändringsprocess var i gång men reformeringen, att gå från segregering av personer med funktionsnedsättning till inkludering, var en svår process. Allmänhetens negativa bild av personer med funktionsnedsättning var djupt rotad och tätt associerad med idén om institutioner.¹³

Kort efter detta bildades den samhällskritiska organisationen Anti-handikapp. Budskapet var att funktionshinder inte var någonting som låg hos en person utan i samhället. Återigen hade det skett ett skifte i ansvarsfördelningen. Problemet ansågs inte längre ligga hos individen utan i samhället och i de strukturer som upprätthöll idén om hur en person ska fungera. Kort efter Ekensteens bok och bildandet av Anti-handikapp hade paraplyorganisationen HCK introducerat det nya tankesättet som en del av sitt handlingsprogram och tankesättet blev en självklar del av funktionshinderrörelsens ideologi.¹⁴

Satsningen på att integrera personer med funktionsnedsättning fortsatte och över tid skedde fler och fler insatser som gav personer med funktionsnedsättning större frihet. En stor rörelse av vikt var Independent Living-rörelsen (IL) som kom till Sverige från USA på 1980-talet. Överförmyndariet där experter talade åt personer med funktionsnedsättning, i stället för att människor fick tala för sig själva, ifrågasattes i större utsträckning. På 1990-talet kom lagarna LSS (Lagen om stöd och service) och LASS (Lagen om statlig assistansersättning), som i ännu större utsträckning möjliggjorde för självbestämmanderätt och handlingsutrymme för personer med funktionsnedsättning. Även lagar om diskriminering på basis av funktionsnedsättning utvecklades. Ännu ett skifte hade skett och denna gång gick samhället från ett vårdperspektiv till ett rättighetsperspektiv.¹⁵

Kampen fortsätter

Synen på personer med funktionsnedsättning har, trots det gedigna arbetet från funktionshinderrörelsen, fortsatt att centreras kring samma sak: förmågan att kunna arbeta, det vill säga bidra. Idén om vad som räknas som att bidra har fixerats på förmågan att lönearbeta.¹⁶ Idag har personer med funktionsnedsättning sina rättigheter fastställda i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och i enlighet med grundprincipen kring mänskliga rättigheter så har alla människor rättigheter vilka de än är och vad de än gör. Det är dock skillnad på teori och praktik. Fortfarande florerar åsikter i linje med att de som inte jobbar är bidragstagare och ett problem för samhället, att de förtjänar att leva fattigt. Som om fattigdom är ett val vilket är en välkänd retorik. Eftersom personer med funktionsnedsättning fortfarande lever i ett samhälle med funktionshinder är vi överrepresenterade i gruppen arbetslösa, och vi tvingas fortfarande navigera ifrågasättandet av våra rättigheter. Funktionsmaksordningen har under århundradena förändrats på olika sätt, och generellt sett till det bättre, men den är fortfarande stark och den är fortfarande ett hinder.

Normer idag

Idag är funktionsnormen fortsatt stark. Att endast mäta statusen för hur situationen ser ut idag för personer med funktionsnedsättning genom att jämföra med historien riskerar att leda till den felaktiga slutsatsen att personer med funktionsnedsättning behandlas rättvist idag. Alternativt borde vara tack samma för situationen idag eftersom den tidigare varit ännu värre.

Några av de paralleller vi kan se i den historiska skildringen av personer med funktionsnedsättning är den fortsatta synen på arbete som en inträdesbiljett till att bli till fullo inkluderad och värderad som fullgod medborgare. Då som nu baseras ens ekonomi och i förlängningen ens livskvalitet på ens arbete och inkomst, detta trots att vi lever i ett samhälle där personer med funktionsnedsättning blir diskriminerade på arbetsmarknaden. Både på grund av fördomar kopplat till funktionsnedsättningen och på grund av att många arbeten är designade utifrån en funktionsnorm. Detta innebär att fattigdomen fortsätter att reproduceras generation efter generation.

Idén kring funktionsnormen präglar även skola och utbildning, vård, kollektivtrafik, relationer, och mycket mer. En fördom existerar aldrig i ett vakuum. Synen på personer med funktionsnedsättning bär spår av historien, till exempel idén om att personer med funktionsnedsättning är olyckliga eller att de inte

är kapabla att bidra. Historien visar dock också att så inte är fallet. Snarare har det varit samhället som förhindrat personer med funktionsnedsättning från att vara aktiva både i samhället och i våra egna liv.

Individualitet

Att diskutera strukturer innebär att höja blicken och titta på större mönster, vilket innebär att titta på personer med funktionsnedsättning som grupp. När det kommer till individuella personer med funktionsnedsättning ser verkligheten naturligtvis olika ut beroende på en rad faktorer där allt från kön till klass spelar roll, samt såklart den individuella personens val och åsikter. Adderat till detta spelar också funktionsnedsättningen i sig roll; hur normbrytande den anses vara, hur hög kunskapsnivån i samhället är gällande den, vilka hjälpmedel som finns tillgängliga, och mycket mer. Detta adderar till det komplicerade nät som utgör på vilket sätt funkofobi uttrycker sig, det kan med andra ord skilja sig mellan individ och grupp. En individ kan uppleva relativt få funktionshinder kopplat till sin funktionsnedsättning, men gruppen som helhet kan uppleva många funktionshinder eftersom alla har olika förutsättningar.

Intersektionalitet

Kopplat till individualitet har vi begreppet intersektionalitet som illustrerar hur olika kombinationer av identiteter gör att förtryck tar sig uttryck på olika sätt. När det kommer till hur funkofobi opererar så kommer det nämligen se olika ut för olika människor. Detta eftersom fler faktorer än endast funktion spelar in, till exempel kön, etnicitet, ålder, med mera. Den stereotypiska bilden av en person med funktionsnedsättning är en vit cis-man. Ofta ses personen som endast sin funktionsnedsättning, det vill säga personen har inga andra kvaliteter, intressen eller identiteter än sin funktionsnedsättning. Det innebär att många människor ser på personer med funktionsnedsättning som till exempel asexuella eller arbetslösa, för personen är ingenting utöver sin funktionsnedsättning. Detta är en fördom som naturligtvis har konsekvenser. Personer med funktionsnedsättning ses som en homogen grupp utan mångfald. Vilket gör att erfarenheter som personer med funktionsnedsättning upplever kopplat till sexism, rasism, åldersfientlighet, med mera, osynliggörs.

“ Jag har en “lätt” cerebral pares, behöver inte assistans eller någon annan hjälp i vardagen, vilket gör att jag är för “frisk” för att riktigt passa in, men samtidigt “för funktionshindrad” för att riktigt passa in bland neurotypiska.

Person född 1995

Kön

När det kommer till funkofobi vet vi att kön spelar stor roll. För det första brukar personer med funktionsnedsättning anses könlösa, de är sin funktionsnedsättning först.¹⁷ För det andra är transpersoner och icke-binära personer osynliggjorda eftersom det går emot fördomen att personer med funktionsnedsättning inte har en könsidentitet.¹⁸ För det tredje utsätts framförallt kvinnor för ett adderat förtryck i kombinationen mellan kön och funktionsnedsättning, till exempel genom sexism och sexuellt våld där funktionsnedsättningen blir en del av diskrimineringen eller våldet.¹⁹ Könsmaktsordningen och funktionsmaktsordningen i kombination skapar en särskild form av utsatthet då personer av båda identiteter har en historik av att bli utsatta för bland annat våld och överförmynderi.

Sexualitet

Personer med funktionsnedsättning faller ofta inom en av två stereotyper eller rent av nidbilder gällande sexualitet, antingen är vi asexuella eller översexuella. Det vill säga antingen har vi ingen sexualitet eller sexlust, eller så är den överdriven och utom kontroll. Den förra är den idealiserade bilden av personer med funktionsnedsättning, det som samhället önskar, och den andra är hotbilden, det som samhället fruktar. Ett exempel är att kvinnor som diagnostiserades som sinnesslöa under tidigt 1900-tal ansågs kunna locka till sig män och även vara mer fertila. Samhället såg detta som ett hot och ville därmed kontrollera dessa kvinnor, varpå institutionalisering och sterilisering användes som maktmedel.²⁰ Utöver detta är det ofta en främmande tanke att personer med funktionsnedsättning också kan vara hbtqia+-personer. Här återfinns ofta en infantiliserande bild där personer med funktionsnedsättning inte anses kunna veta detta om sig själva.²¹

Klass

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning har varit tätt kopplat till vårt ekonomiska bidrag till samhället, det vill säga ifall vi kunnat arbeta eller inte. Rättigheter och klass har följts åt och gör det in i modern tid, vilket innebär flera saker. För det första innebär exkluderingen från arbetsmarknaden att personer med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter till försörjning, sociala gemenskaper och påverkan i samhället. För det andra innebär det att personer med funktionsnedsättning som antingen kan arbeta eller som genom familjeassociationer har starkare ekonomi, har större möjligheter att leva mer självständiga liv med högre livskvalitet.²²

Ålder

Åldersmaksordningen baseras på idén att unga människor inte anses lika kompetenta och engagerade som vuxna människor, och är en makthierarki som är normaliserad i dagens samhälle. Att unga inte får rösta eller vara delaktiga i demokratin på likvärdiga sätt som vuxna är legitimerat, och unga personer står i direkt kontrast till vuxna där vuxna anses bära på positiva egenskaper som kunskap och mognad medan unga anses vara okunniga och omogna. Detta leder ofta till att unga inte tas på samma allvar som vuxna, och erfarenheter och åsikter undermineras ofta ifall de står i kontrast till vad vuxna anser.²³ Det innebär att unga med funktionsnedsättning har svårare att få sina röster hörda. Det finns även ett mönster i att personer med funktionsnedsättning på ett nedlåtande sätt behandlas som barn, det vill säga inte förväntas kunna förstå sin omgivning, ta beslut, och därmed behöver tuktas och uppfostras. I kombinationen mellan åldersmaksordningen och funktionsmaksordningen finns därmed en särskild utsatthet då personer av båda identiteter har en historik av att bland annat bli underminerade och osynliggjorda.

Etnicitet

På grund av att samhället bygger på vithetsnormen skapas en hierarki som slår mot rasifierade personer. Vithetsnormen bygger på rasistiska föreställningar om att vithet är det normala och dessutom det eftersträvansvärda. Detta har skapat en maktobalans där vita människor har fler sociala, ekonomiska och politiska privilegier. Det syns även i bilden av personer med funktionsnedsättning där stereotypen är en vit person, vilket innebär att rasifierade personers erfarenheter osynliggörs.²⁴ Detta får konsekvenser eftersom den diskriminering och utsatthet som rasifierade personer med funktionsnedsättning utsätts för också blir osynlig, vilket gör att insatser och åtgärder uteblir. Till exempel är personer av annan etnicitet än svensk underdiagnostiserade med dyslexi, eftersom den rasistiska föreställningen är att personer av annan etnicitet än svensk är dåliga på svenska.²⁵ I kombinationen mellan rasism och funktionsmaksordningen finns en särskild utsatthet då personer av båda identiteter har en historik av att bland annat utsättas för fördomar och segregation.

Utseende

Utseende är en faktor. Personer som faller inom ramen för konventionell skönhet får bättre bemötande än personer som anses oattraktiva, något som forskning från bland annat University of Texas visar. Skönhet är abstrakt och subjektivt men personer som ligger nära det gyllene snittet, som är en mätning kring hur attraktiv en person är, får bättre behandling. De blir ofta betrodda i större utsträckning, får fler möjligheter, högre löner, och mycket mer.²⁶ Detta

syns inom funkofobin på flera olika sätt. Ett sätt är att personer som är attraktiva anses vara "för attraktiva" för att ha en funktionsnedsättning. Utseendet blir en förmildrande faktor som gör att personen får bättre bemötande och har lättare att få stöd än personer som inte anses attraktiva. Tvärtom upplever människor som faller utanför ramen för konventionell skönhet att det spär på den negativa synen av deras funktionsnedsättning.²⁷

“Att vara kvinna underlättar inte att vara hörselskadad. Man anses vara för söt för att vara hörselskadad eller liknande.

Person född 1995

Livet i praktiken

TRE OMRÅDEN

Funkofobi är inte endast en tanke eller ett analysverktyg, funkofobi är något som görs. Det återfinns brett i samhället inom i princip alla områden eftersom inget förtryck existerar i ett vakuum. Det innebär att det går att analysera hur funkofobin tar sitt uttryck genom alla möjliga områden men i detta kapitel adresseras tre, utbildning, arbetsliv och samlevnad.

I dagens samhälle är utbildning, arbete och samlevnad centrala delar i människors liv. Den funkofobi personer med funktionsnedsättning upplever kopplat till dessa är därför någonting som måste lyftas. Djupdykningen i dessa tre ämnen kommer inte vara heltäckande, mängden utmaningar vi möter inom varje ämne får inte plats. Snarare ska nerlagen ses som exempel på hur funkofobi tar sig uttryck i praktiken, och på vilket sätt det drabbar oss som har en funktionsnedsättning. Att synliggöra är ett viktigt steg i arbetet mot att stoppa funkofobin.

Utbildning

Utbildning för personer med funktionsnedsättning har inte alltid varit självklart. Det var inte förrän omsorgslagen 1967 som alla unga med funktionsnedsättning fick rätt till utbildning. Utöver det har Sverige en historia av att segregera personer med funktionsnedsättning från övriga samhället genom att placera oss på institutioner, vilket inleddes i tidig ålder med särskilda skolor, till exempel blindskolan Tomtebodas.²⁸

Argumentationen har varit att ge unga med funktionsnedsättning möjligheten att lära sig på lika villkor tillsammans med andra med liknande förutsättningar, och till viss del har det varit värdefullt. Dagens särskola är uppbyggd på liknande värderingar. Dock har institutionaliseringen också inneburit att unga med funktionsnedsättning levit i ett skuggsamhälle gentemot majoritetssamhället, samt att vi inte fått verktygen för att navigera majoritetssamhället efter skolgången eftersom vi inte fått någon erfarenhet utanför institutionens anpassade rammar. Det är en av flera anledningar till att svenska staten under 1960-talet i större utsträckning satsade på integrerade lösningar där unga med funktionsnedsättning gick i skola i sina hemorter.²⁹

Utbildning är högt ansett i dagens Sverige. Utbildning är ofta avgörande för arbetslivet och det är genom arbetslivet som många människor i dagens Sverige tjänar pengar, skapar sociala relationer och skapar sig en identitet. Forskning från Folkhälsomyndigheten visar till exempel att de med högre utbildning lever längre och dessutom rankar sin livskvalitet som högre.³⁰ Det är därmed viktigt att alla människor får chansen att studera och att de dessutom får rätt förutsättningar att göra det.

Alla delar av samhället påverkas av funktionsmaksordningen och så även utbildningsväsendet. Alla människor förväntas fungera på samma sätt och de förväntas lära sig på samma sätt. Det vill säga, elever och studenter förväntas kunna se och höra för att kunna ta del av undervisningen, kunna använda händerna för att skriva, och kunna sitta still under långa perioder och koncentrera sig på en sak i taget. Elever och studenter förväntas också tillgodogöra sig information på ett givet sätt och kommunicera och interagera efter givna sociala koder. Det är idealet och utgör normen trots att människor fungerar olika. Som en konsekvens tvingas människor anpassa sig. Personer med funktionsnedsättning tvingas göra det i större utsträckning än andra.

Dock kan situationen skilja sig åt mellan olika typer av funktionsnedsättningar. Detta eftersom det finns olika kunskapsnivåer kring olika funktionsned-

sättningar, de är stigmatiserade på olika sätt och olika mycket, kräver olika hjälpmedel, och mycket mer. Det kan också skilja sig mellan olika personer med funktionsnedsättning då personer med stor studievana, starkt stödssystem hemifrån, med exempelvis drivande föräldrar, och med resurser att kunna införskaffa egna hjälpmedel premieras. Vad som däremot gäller för alla funktionsnedsättningar är att de bryter mot funktionsnormen och personer som har funktionsnedsättningar tvingas navigera det varje dag. Funkofobin är med andra ord närvarande vilken funktionsnedsättning en person än har.

Att gå i skolan idag

Normativa förväntningar

Alla unga har rätt till utbildning och som ett led i det rätt till hjälpmedel som möjliggör deras utbildning. Hjälpmedel kan vara allt från stödlärare till uppläsningsprogram. Vad många unga vittnar om är att det är en kamp att få tillgång till dessa hjälpmedel. Upplägget för hur undervisning ska bedrivas i skolor idag är en bidragande anledning till att vissa unga med funktionsnedsättning kämpar med skolan. Unga förväntas lära sig på ett specifikt sätt trots att våra hjärnor fungerar olika och därmed lär sig bäst på olika sätt. Att sitta still i tystnad och fokusera på en specifik sak under lång tid fungerar i större utsträckning för de som faller inom funktionsnormen, men för personer med till exempel ADHD skapar denna förväntan ett hinder som exkluderar dem från deltagande på samma villkor.

“ Jag upplevde funkofobi i skolan, där t.ex. idrottslärare sa att jag “är så negativ och lat” när jag inte kunde göra en övning på grund av mitt rörelsehinder.

Person född 1995

“ Var på besök på ett praktiskt gymnasium en gång där de inte var intresserade av att jag skulle börja.

Person född 2001

UVAS

När det kommer till gruppen unga som varken arbetar eller studerar (ofta förkortat UVAS) är unga med funktionsnedsättning överrepresenterade, och utöver det dessutom den grupp som är UVAS i längst perioder. Att unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade är ett problem eftersom det innebär att dessa unga befinner sig utanför några av samhällets viktigaste plattformar för sociala sammanhang samt försörjning.³¹ Ju högre utbi-

ldning desto bättre klarar personer med funktionsnedsättning att ta sig in på arbetsmarknaden, så en begränsning av den möjligheten kan få långtgående konsekvenser för en grupp som redan är diskriminerad på arbetsmarknaden. I förlängningen innebär det att personer med funktionsnedsättning som grupp inte har tillgång till samma livskvalitet som andra delar av befolkningen.³² Utöver detta är bristen på forskning kring varför unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade också oroande.³³ Utan konkreta svar brister konkreta åtgärder. Dessutom är det en signal om att personer med funktionsnedsättning inte är en prioriterad grupp.

Hjälpmedel

Personer med funktionsnedsättning har rätt till hjälpmedel i sina studier. Detta för att skapa samma förutsättningar för oss med funktionsnedsättningar i jämförelse med de utan funktionsnedsättning. Dock finns det flera utmaningar med att tillgodogöra sig dessa hjälpmedel, bland annat kan det ta lång tid att få hjälpmedel och att riktlinjerna skiljer sig ofta mellan läroverken.³⁴

Att hjälpmedel tar lång tid att få påverkar studierna eftersom personen inte har tillgång till samma förutsättningar från start, vilket försämrar möjligheten att prestera. Eftersom studiemedel från CSN är resultatbaserade är detta avgörande. Att riktlinjerna dessutom skiljer sig försvårar eftersom en behöver sätta sig in i olika system beroende på var en läser, och ibland tas kurser vid olika lärosäten vilket innebär att rörelsefriheten kan påverkas. Det innebär också att systemet kan vara välfungerande vid vissa lärosäten men undermålig på andra, vilket gör det till en faktor kring huruvida en student med funktionsnedsättning kan studera eller inte. En studie gjord av Eurostudent visar att var tredje student med funktionsnedsättning i Sverige anser stödet vara just otillräckligt.³⁵ Eftersom utbildning har visat sig påverka livslängd och livskvalitet är detta en livsavgörande fråga.

“ Jag har blivit retad och dåligt behandlad av lärare. Fått sämre betyg på grund av att jag behövt anpassa vissa prov och inte kunde delta på utedagar trots intyg av läkare.

Person född 1995

“ När jag var typ åtta år hade jag en elevassistent som tvångsmatade mig för hon tyckte jag hade dåligt bordsskick. Jag kan inte se maten på tallriken, så jag kanske inte äter helt perfekt, men jag gick på lågstadiet, inte på dagis.

Person född 2002

Kostnadsfrågan

Alla barn och unga i Sverige har rätt till skolgång. Möjligheterna kring vilken utbildning som en har tillgång till skiljer sig dock mellan unga. För enligt lag i Sverige får friskolor undanta elever med funktionsnedsättning, det vill säga neka en elev på grund av elevens funktionsnedsättning, ifall skolan hänvisar till ökade kostnader för anpassningar för eleven. Detta innebär att unga med funktionsnedsättning i Sverige har färre möjligheter att få den utbildning som unga utan funktionsnedsättning har tillgång till.³⁶ Att argumentationen vilar på kostnadsfrågan är problematisk baserat på flera aspekter, så som att rätten till utbildning inte ska vara beroende av pengar och huruvida en elev räknas som dyr.

“ När jag skulle börja gymnasiet ansökte jag till ett program men de ville först inte ta in mig pga mina funktionsnedsättningar, de sa att de inte hade de resurserna.

Person född 1998

“ De vuxna i skolan klagade högljutt när något, vad som helst, behövde anpassas för att jag skulle kunna delta. De klagade alltså på mig, till mig.

Person född 1995

“ Lärare som sagt att de inte vill att jag går där på deras program eller skola. Att det är för mycket jobb.

Person född 1998

Mobbning

Fördomar bland lärare och andra elever är en utmaning som unga med funktionsnedsättning ofta behöver hantera under sin utbildningstid, både i grundskola och vid högre utbildning. Unga med funktionsnedsättningar har i studier av Folkhälsomyndigheten visat sig vara fyra gånger mer utsatta för mobbning än andra i deras ålder.³⁷ Mobbning påverkar allvarligt människors psykiska och fysiska hälsa. Forskning visar att det finns ett orsakssamband mellan att bli utsatt för mobbning och att lida av ångest, depression, självskadebeteende och suicid. Det riskerar exempelvis att påverka människor i så stor grad att det kan leda till långvarigt utanförskap på grund av social isolering, försämrade studieresultat, psykosomatiska symptom. Det innebär att mobbning är ett hinder för barns grundläggande rätt till utbildning.³⁸ Att det finns vittnesmål från unga med funktionsnedsättning att till och med lärare utsätter dem för mobbning är särskilt oroande. Här samspelar nämligen funk-

tionsmaktsordningen med andra maktdynamiker som åldersmaktsordningen, där en vuxen persons ord ofta väger tyngre än ett barns.

“**Funkofobin jag upplevde, främst från lärare i grundskolan, är en av de största anledningarna till min psykiska ohälsa. En av lärarna mobbade mig tills jag bytte skola.**

Person född 1994

“**Allt från lågstadiet till högstadiet upplevde jag mycket audism, i gymnasiet gick jag på Riksgymnasiet för hörselskadade och döva i Örebro och var för första gången i mitt liv inkluderad av andra, till och med lärare.**

Person född 1993

“**Jag blev ofta utskrattad för att jag läst långsamt, att jag inte har kunnat stava eller för att jag har svårt för engelska.**

Person född 1992

“**Jag har ofta fått höra vad de andra barnen/eleverna tycker om de barn som hade svårare att dölja sina funktionshinder än jag. Var alltid rädd att de skulle lista ut att jag var som de andra barnen som behövde extra hjälp och själv bli utsatt.**

Person född 1995

Högre utbildning

Att utbilda sig på högskola eller universitet är ett sätt att vidareutveckla sig själv, men det är också ett krav för många yrken. Personer med funktionsnedsättning upplever dock flera hinder kopplat till att studera på högre nivå, vilket lett till att vi i mycket större utsträckning inte känner oss hemma i högskolan eller på universitetet.³⁹ De hinder som finns är bland annat svårigheten med att få hjälpmedel, att bli inkluderad i gemenskapen och att kunna kombinera studier med arbete och därmed försörja sig.⁴⁰

Det faktum att många personer med funktionsnedsättning är diskriminerade på arbetsmarknaden behöver också adderas vid diskussionen om högre utbildning. Vetskapen om att en är diskriminerad på arbetsmarknaden och att utsikterna för jobb är smalare än för andra skapar stress, ångest och nedstämdhet. Det kan även påverka motivationen att ens vilja studera vidare.⁴¹

“**När jag anmälde min institution på universitetet, då jag inte fick anteckningsstöd eller annan rekommenderad anpassning, så valde jag att be kårens jurist om hjälp att DO-anmäla. Hon säger, du måste acceptera att du alltid kommer bli diskriminerad på grund av din hörselskada.**

Person född 1994

Följder och möjligheter

Att behöva hantera fördomar från både lärare och skolkamrater, driva ärenden kring hjälpmedel och navigera en otillgänglig skolmiljö utöver att studera är en påfrestande situation som underminerar personer med funktionsnedsättning under deras utbildning. Att det finns en stor grupp i samhället som inte får samma möjligheter att utbilda sig som sina jämnåriga får naturligtvis konsekvenser. Det socioekonomiska utanförskapet som den exkluderingen innebär påverkar hela samhället.

Eftersom vi börjar skolan i ung ålder finns möjligheten att redan där påverka de föreställningar som finns om personer med funktionsnedsättning. Genom att:

1. Ställa krav på att skolan ska anpassas i ännu större utsträckning så att alla oavsett funktion kan delta.
2. Utbilda kring och normalisera dessa anpassningar så att skillnader i funktion anses normalt. Vi ser att genom en höjd kunskapsnivå kring funktionsnedsättningar kommer insatser för att skapa en mer jämlik skola (men också samhälle i stort) att bli mer självklara och i förlängningen prioriterade.

Statistik i korthet:

- I årskurs 6–9 uppger 49% av de tillfrågade eleverna att det förekommer negativa attityder om funktionsnedsättningar⁴², och unga personer med funktionsnedsättning är fyra gånger mer utsatta för mobbning än andra i vår ålder⁴³.
- Två tredjedelar av personer med funktionsnedsättning som studerar anser att funktionsnedsättningen påverkar studierna negativt.⁴⁴ Funktionsnedsättningen är dock inte hindret utan bristen på hjälpmedel och andra anpassningar.
- Personer med funktionsnedsättning upplever i högre utsträckning än per-

soner utan funktionsnedsättning att lärares och annan skolpersonals attityd är dålig.⁴⁵

Arbetsliv

Att ha ett arbete ses som en bärande del för att vara en fullgod medborgare. Vi kan se detta från den skärpta arbetslinjen till att personer som inte arbetar förväntas leva på minimiinkomst. Att inte arbeta är att bli ifrågasatt och personer som inte arbetar får utstå kommentarer om lathet, ovilja och att vara en belastning.⁴⁶ Forskning visar att det leder till stigma och skam hos personer som är arbetslösa, vilket i sin tur innebär konsekvenser för allt från psykisk hälsa till det sociala livet.⁴⁷

Parallellt med detta finns det en tydlig funktionsnorm kring hur du ska fungera för att arbeta. Ofta förväntas en röra sig eller kommunicera på ett särskilt sätt, vare sig det är relevant för yrket eller inte. För är det alltid nödvändigt att kunna gå? Eller att kunna sitta still i åtta timmar? Eller att processa information på ett särskilt sätt? Eller hade det gått att anpassa? Ofta är yrken anpassningsbara så att rätt person, oavsett funktion, kan utföra arbetet. Funktionsnormen är dock stark och personer med funktionsnedsättning är diskriminerade på arbetsmarknaden på grund av det. En studie från Arbetsförmedlingen från 2021 visar att just unga med funktionsnedsättning är särskilt utsatta och att prognosen rent av försämrats över tid. Vi är dessutom längre i arbetslöshet än övriga unga.⁴⁸

Inom gruppen personer med funktionsnedsättning finns det dock skillnader i hur diskriminering tar sig uttryck. Till exempel skriver Arbetsförmedlingen själva att män med funktionsnedsättning är överrepresenterade i alla typer av lönestöd och att kvinnor med funktionsnedsättning inte får ta del av Arbetsförmedlingens insatser i samma utsträckning, detta trots likvärdiga meriter och förutsättningar.⁴⁹ Att se till hur olika diskrimineringsgrunder opererar gemensamt är en viktig analys att addera till helhetsbilden kring utmaningar på arbetsmarknaden. Kön är endast en ytterligare faktor, det finns fler så som ålder, etnicitet, sexualitet, med mera.

Även inom arbetslivet skiljer det sig från individ till individ. Hur normbrytande ens funktionsnedsättning är spelar in, precis som att ett starkt socialt nätverk ökar ens chanser att få arbete. Men om vi ser till gruppen personer med funktionsnedsättning som helhet så blir det tydligt att vi som grupp befinner oss i

ett av de mest utsatta lägena på arbetsmarknaden. Det har inte att göra med vår kompetens, vilja eller förmåga utan med de funktionshinder som finns.

Att arbeta idag

Nedsatt arbetsförmåga

Funktionsnormen syns på olika sätt, bland annat genom språket. Genom begrepp som "nedsatt arbetsförmåga" befästs normen om en given standard för hur du ska arbeta. Om en, på grund av en funktionsnedsättning, inte kan arbeta enligt normen anses en ha nedsatt arbetsförmåga. Detta uttryck har till och med FN kritiserat Sverige för att använda sig av.⁵⁰ Många personer med funktionsnedsättning uppger själva, enligt statistik från Statistiska Centralbyrån, att de inte känner igen sig i uttrycket. Många yrken kan anpassas så att de kan utövas av fler och många personer med funktionsnedsättning har stor vana av att navigera sin funktionsnedsättning och upplever därmed inte hindren som stora.⁵¹ Användningen av begreppet riskerar att spä på fördomar om personer med funktionsnedsättning och göra det ännu svårare att navigera arbetsmarknaden.

“ Första kontakten med en handledare på arbetsförmedlingen och första kliven in i vuxenlivet efter studenten, då får man höra efter studerat media i tre år att man inte kan bli fotograf på grund av hörselnedsättningen man har. Ilska, sårad och krossad kände jag då vilket gör att jag fortfarande inte tror på mig själv, främst i yrkeslivet eftersom arbetsförmedlingen alltid sagt vad jag inte kan i stället för vad jag kan.

Person född 1995

“ Jag försökte få sommarjobb hos kommunen och när jag ringde dit så gick handläggaren genom alla områden och efter varje område sa hon: ”Det kan inte du göra”, och så vidare genom alla områden.

Person född 1994

Exkludering

Personer med funktionsnedsättning har en längre väg till arbetsmarknaden än de utan funktionsnedsättning, trots att personer med funktionsnedsättning har arbetsförmåga, kompetens och vilja. En betydande anledning till detta är att det finns många fördomar om personer med funktionsnedsättning. I Statistiska Centralbyråns rapport från 2017 visar det sig att den vanligaste typen av

diskriminering är just negativa attityder från arbetsgivare.⁵² Myndigheten för delaktighet har i sin uppföljning av funktionshinderpolitiken dragit samma slutsatser.⁵³ Att inte få likvärdiga möjligheter på arbetsmarknaden är diskriminering, och okunskapen och fördomarna är direkt skadliga eftersom det påverkar personer med funktionsnedsättnings möjligheter att leva fullgoda liv.

“ När jag söker jobb så vågar ingen anställa mig på grund av min hörselskada.

Person född 1993

“ Jag vågar inte alltid berätta för en arbetsgivare om mina funktionsnedsättningar och behov med risk för att bli bortvald eller ersatt av någon som inte har funktionsnedsättningar.

Person född 1993

Hjälpmedel

För många personer med funktionsnedsättning är hjälpmedel en avgörande del för att kunna utföra sitt arbete. Det kan till exempel vara hörseltekniska och syntekniska hjälpmedel, något som beviljas via Försäkringskassan. Dock är det ofta långa handläggningstider för att få hjälpmedel, något som varit ett problem under lång tid.⁵⁴ Långa handläggningstider är problematiskt först och främst för att en person med funktionsnedsättning inte kan arbeta enligt sin fulla kapacitet under tiden utan hjälpmedel. För det andra blir det särskilt problematiskt i ett samhälle där provanställningar på sex månader är vanligt, eftersom väntan på hjälpmedel innebär att personen inte kan prestera på sin egentliga nivå och därmed riskerar att inte få sin anställning förlängd.

“ Jag har skämts över att jag har ett hjälpmedel som gör en av mina funktionsnedsättningar synlig.

Person född 2002

“ Många arbeten är omöjliga för mig men det tänker jag att man bara får acceptera. På de jag haft har arbetsgruppen försökt anpassa så långt det varit möjligt men jag har inte ställt så mycket krav heller. Tycker det är väldigt jobbigt att behöva ta upp att jag har svårt för något och mår hellre dåligt och kämpar på.

Person född 1997

“ Har sökt åtskilliga arbeten inom min profession, behandlingspedagog, och har kommit på många intervjuer. Vid intervjun tar det dock stopp då arbetsgivaren ser att jag är rullstolsanvändare. Mitt senaste arbete sa jag upp mig ifrån efter två år eftersom arbetsgivaren inte ville bygga en toalett anpassade för en rullstol.

Person född 1991

UVAS

Bland gruppen unga som varken arbetar eller studerar (ofta förkortat UVAS) är unga med funktionsnedsättning överrepresenterade och stannar längre i UVAS-gruppen än övriga unga.⁵⁵ I en kartläggning över UVAS står det att ungdomsarbetslöshet kan leda till "ärr". Det vill säga att exkludering från arbetsmarknad innebär ökad risk för fortsatt arbetslöshet, minskad sysselsättning, lägre löner och sämre inkomstutveckling.⁵⁶ En otillgänglig skola och en exkluderande arbetsmarknaden är två stora anledningar till att personer med funktionsnedsättning hamnar i den här situationen. Grunden till detta är funko-fobiska praktiker av att inte anpassa efter funktion och fördomar om vad en funktionsnedsättning innebär och inte.

“ Är trött på att vi, år 2021, inte är inkluderade och tillhör i samhället på samma premisser som andra. Man skär ner och begränsar för oss.

Person född 1996

“ Jag har aldrig haft jobb. Jag har svårt att få jobb. Jag har fått ett jobb men jag fick inte börja för att de säger att de inte har pengar till mig och min assistent.

Person född 2000

Sysselsättningsgrad

Ett sätt att anpassa en arbetssituation är sysselsättningsgrad, det vill säga att jobba heltid eller deltid. För vissa personer med funktionsnedsättning kan det bli för fysiskt och psykiskt belastande att arbeta åtta timmar om dagen och det fungerar bättre att arbeta kortare tid. Detta är en bra lösning men med ett tillhörande problem. I samhället är normen att arbeta åtta timmar om dagen och även om anledningen är att personen inte fysiskt kan arbeta åtta timmar så är det fortsättningsvis måttstocken för lönen. För en person kan fyra timmar vara lika påfrestande som åtta timmar men lönen korrigeras inte efter detta,

vilket innebär att personer med funktionsnedsättning även i de här fallen försätts i en mer prekär ekonomisk situation.

Pension

Att arbeta deltid påverkar även långsiktigt eftersom även pensionen påverkas av hur många procent en arbetar i förhållande till heltid. Ju mindre en person arbetar desto mindre pension får personen. Eftersom personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade som UVAS, blir diskriminerade på arbetsmarknaden och dessutom i större utsträckning får aktivitets- eller sjukersättning har vi sämre möjligheter att få en upparbetad inkomst. Det innebär att vi får sämre pensioner vilket gör att den ekonomiska situationen följer med hela livet.⁵⁷

Följder och möjligheter

Ett samhälle som inte har förmågan att anpassa sig efter funktion, efter verkligheten att människor fungerar olika och alltid har gjort, kommer att gå miste om potentialen hos 15–20% av befolkningen. Det kommer också vara ett samhälle som behöver lägga resurser på att hantera konsekvenserna av personer i socioekonomiskt utanförskap.

Genom att exkludera en specifik grupp ur befolkningen förlorar vi som samhälle arbetskraft, men också nya perspektiv. Anledningen till att forskning visar att arbetsplatser med mångfald är ekonomiskt gynnsamma är för att dessa arbetsplatser får in människor som på grund av sina erfarenheter har andra perspektiv, och i mötet mellan människor skapas därmed nya idéer som utvecklar verksamheten. Detta gäller för all form av mångfald och ett samhälle som lyssnar på personer med funktionsnedsättning kommer att kunna utveckla arbetsplatser där fler får chansen att fungera, vilket kommer skapa mer hälsosamma och effektiva arbetsplatser.

Kombinationen av samhällets förväntan att alla ska arbeta och att personer med funktionsnedsättning i stor utsträckning stängs ute från arbetsmarknaden innebär att personer med funktionsnedsättning försätts i prekär situation. Detta trots att vi upprepade gånger både historiskt och i nutid visat att det är en funkofobisk praktik utan sanning. Personer med funktionsnedsättning kan driva företag, vara lärare, koda hemsidor, utöva konst och mycket annat, och vi gör det varje dag. Trots det diskrimineras personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden och genom detta försätts personer med funktionsnedsättning i ett kroniskt utanförskap som påverkar livskvaliteten på en rad fronter. Eftersom arbetsmarknaden utgör en grogrund för människor att tjäna

pengar, skapa relationer, få information, och mycket mer, så innebär det att personer med funktionsnedsättning exkluderas även från det.

Vi ser ett behov av att ändra den samhälleliga synen på arbete som en grundbult för inkludering på lika villkor i samhället. Utöver det ser vi att:

1. Alla från arbetsgivare till Arbetsförmedlingen till politiker behöver en mer grundlig förståelse för våra förutsättningar, för återigen är okunskap ett hinder som begränsar våra möjligheter att navigera arbetsmarknaden på lika villkor som alla andra.
2. Använda sig av kompetensbaserad rekrytering är en viktig väg framåt för att se till att vi får samma chanser till jobb när vi antrår arbetsmarknaden. Ju fler med funktionsnedsättning som arbetar, desto större representation vi har på arbetsmarknaden, ju mer normaliserat blir det.

Statistik i korthet:

- 67% av personer med funktionsnedsättning är sysselsatta.⁵⁸
 - Bland unga med funktionsnedsättning är 8,7% arbetslösa, till skillnad från 3,3% bland unga utan funktionsnedsättning.⁵⁹
 - Bland personer med funktionsnedsättning med så kallad nedsatt arbetsförmåga har mer än var tredje person svarat att de blivit utsatta för diskriminering på arbetsplatsen. Den vanligaste formen av diskriminering är negativa attityder från arbetsgivare.⁶⁰
-

Samlevnad

Personer med funktionsnedsättning behandlas ofta som att vi inte har samma behov av vänskap eller romantik, det vill säga av att ha och göra relationer, trots att det är ett mänskligt behov som alla har. Det här upplevs brett av personer med funktionsnedsättning och det kan ta sig uttryck på en rad olika sätt. Det kan vara att människor blir förvånade när de får reda på att vi har partners, att vi blir exkluderade ur sociala sammanhang, att anhöriga begränsar våra möjligheter att träffa vänner eller romantiska partners, och mycket mer.

När det kommer till romantiska relationer hamnar personer med funktionsnedsättning mellan två ytterligheter, antingen asexuell eller översexuell. Detta är en både binär och felaktig syn på sexualitet som försätter personer med funktionsnedsättning i dilemman att ses som antingen barn eller djur. En tvist

på hora/madonna-komplexet. Den ena sidan av myntet baseras på den funkofobiska föreställningen att personer med funktionsnedsättning är barnlika i förståndet och därmed är barn i alla avseenden. Vi borde därmed inte ha sexuella begär och därmed inte engagera oss i sexuella relationer, vilket gör att vi förväntas vara asexuella. Den andra sidan baseras på idén att personer med funktionsnedsättning, om vi nu tillåts ha en sexualitet, inte kan kontrollera den och därmed betar oss olämpligt, det vill säga stereotypen av ett djur. Båda föreställningarna är funkofobiska och grundar sig i grova fördomar om intellekt och en inskränkt syn på sex.

Att få lov att göra relationer, intressen och annat – och att få göra dem på egna villkor – är en viktig del av att vara en individ. Att känna autonomi och ha självbestämmanderätt är så pass viktigt att det är inskrivet i FN:s Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD).⁶¹ Trots det upplever många personer med funktionsnedsättning att vi inte har den rättigheten. Det kan vara anhöriga som bestämmer åt oss eller regler på boenden som begränsar oss. Även om vi har den rättigheten visar bemötandet hos andra att det inte är självklart; främlingar blir förvånade när vi bor själva, jobbar med ett yrke vi själva valt eller att vi kan tala för oss själva. Många av oss upplever att människor pratar över huvudet på oss eller att andra människor använder bebisröst.

Att ha en funktionsnedsättning innebär att vi ibland är beroende av andra människor. Det här är individuellt, vissa har behov av många och andra av färre, men det är inte antalet som spelar roll utan det faktum att vi ofta befinner oss i en beroenderelation. Överallt där det finns maktdynamiker finns det risk för maktmissbruk. Vi som grupp befinner oss i ett generellt sett utsatt läge och det blir ännu mer utsatt sits satt i kontext till andra identiteter, till exempel adderat med ålder, kön, etnicitet, med mera. Hindren för att kunna larma ifall personen som utsätter är ens tolk, assistent eller anhörig är dessutom extra begränsade. I vissa fall är personen ens faktiska röst och i andra fall kan personen anses ha tolkningsföreträde, just på grund av den funkofobiska idén att personer med funktionsnedsättning inte vet bättre.

Att göra relationer idag

Autonomi

Att känna autonomi i sitt liv, det vill säga att själv bestämma över hur en lever sitt liv och att bli sedd som en individ med egna åsikter, är en viktig del av att vara människa och stärks i Konventionen om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning.⁶² Många personer med funktionsnedsättning tvingas dock ofta navigera andra människor som antar funktion, det vill säga som baserar sitt bemötande på fördomar om vad funktionsnedsättningen innebär istället för att utgå från personen framför dem. Det här är ett fenomen som personer med funktionsnedsättning upplever från både nära anhöriga och personal, men också från främlingar.

“ En socialtant förklarade för mig hur jag ska spendera min fritid och vad jag gillar.

Person född 1998

“ Om jag är någonstans med en gående person så är det relativt vanligt att folk tilltalar personen som är med mig i stället för mig. Det kan till exempel vara i affärer eller i kollektivtrafiken.

Person född 1995

“ Jag upplever ofta att personer som inte känner mig väljer att prata över huvudet på mig. Om jag är själv så pratar folk med mig, men har jag en ledsagare med mig så väljer folk ofta att prata med den i stället.

Person född 2001

Kärlek och sex

Alla människor har ett behov av gemenskap. Anhöriga eller personal kan dock ha åsikten att personer med funktionsnedsättning inte har samma behov, och framför allt inte av romantiska eller sexuella relationer. Det kan yttra sig från att aktivt undanhålla personen med funktionsnedsättning från vissa sammanhang till att inte ens inse behovet eller nedprioritera det. Uppgifter från Myndigheten för delaktighet visar exempelvis att många personer med funktionsnedsättning som bor i grupp- och serviceboenden utsätts för brister kopplat till detta.⁶³ I förstudien Relationer som funkar vittnar personer om att stelbentheten och underbemanningen på LSS-boenden gör det svårt för personer med funktionsnedsättning att göra relationer. Uppsatta regler kring bokning av färdtjänst eller vem som får lov att ge en medicin skapar hinder för autonomin, vilket gör det svårt att upprätthålla relationer med partners och vänner.⁶⁴ Vissa upplever det också svårt att hitta romantiska relationer på grund av fördomar om ens funktionsnedsättning, det vill säga att vi blir bortvalda utan att ens få chansen att visa vilka vi är.

“Eftersom jag är beroende av andra för att komma ut på sociala sammanhang har det varit svårt att skapa och behålla längre relationer med både vänner och partner.

Person född 1994

“Jag har aldrig haft ett romantiskt förhållande och aldrig haft sex. Det är något jag saknar.

Person född 2002

“Jag ska tydligen vara tacksam om någon vill ha sex med mig, i och med att jag har cerebral pares.

Person född 1995

Mobbning och vänskap

Mobbning är något många personer med funktionsnedsättning har varit med om. Att vara normbrytande är något som drar uppmärksamhet till sig, och när kunskap och tolerans är låg resulterar det ofta i mobbning. Mobbning leder ofta till psykisk ohälsa och en skadad självkänsla som kan påverka även kommande relationer, vilket är en av anledningarna till att personer med funktionsnedsättning ofta lever i ensamhet och social isolering i större utsträckning än övrig befolkning.⁶⁵ Det är viktigt att understryka att mobbning kan ta sig så grova uttryck att det handlar om liv och död, och att vänskapsrelationer är viktigt för att må bra. Att bli bortvald eller känna sig isolerad på grund av sin funktionsnedsättning är ovärdigt. Tvärtom behöver personer med funktionsnedsättning allierade för att orka hantera minoritetsstressen vi utsätts för.

“Jag har fått höra saker som gå och dö. Det fick jag höra när jag hade mycket suicidtankar.

Person född 1998

“Har nog alltid känt mig ensam sen jag var liten men har känt trygghet i att vara själv för ingen kan skada en när man är själv. Jag skulle vilja träffa fler människor, ha fler vänner. Jag behöver inte en partner eller så men skulle vilja ha mer gemenskaper och mening.

Person född 1995

“ Jag vill att mina normtypiska vänner ska hålla med när jag anser att jag har upplevt funkofobi, att de ska snacka skit tillsammans med mig, så att jag inte känner att jag överdriver.

Person född 2002

Beroendesituationer

För vissa personer med funktionsnedsättning, till exempel oss med LSS-beslut, kan flera nära relationer i våra liv vara med personer som får arvode för att vara stöd. Det kan vara assistenter, boendepersonal eller andra som personen möter på daglig basis. Detta innebär en särskild beroendesituation eftersom personen ofta har makt. Ibland missbrukas den makten och personer med funktionsnedsättning befinner sig då i en särskilt prekär situation.⁶⁶ Att inte heller alltid kunna välja vem eller vilka som blir dessa personer, eller hur ofta eller sällan en får träffa dem, är en adderad problematik.⁶⁷ En beroendesituation kan också vara att som ung med funktionsnedsättning bo hemma och ha anhöriga som inte respekterar ens funktionsnedsättning. Familjen och hemmet är inte alltid en trygg plats och kan tvärtom vara en plats där en är extra utsatt.

“ Jag känner mig väldigt utanför i min familj då ingen har hänsyn till att jag inte alltid orkar ha musik på samtidigt som vi alla ska exempel äta en middag och pratar samtidigt. Många i min familj säger att de måste ju få exempel ha sin musik på när vi ska äta middagar och att jag får bita ihop.

Person född 1993

“ Min familj är väldigt funkofobisk. Min pappa har alltid ifrågasatt mina diagnoser och sagt att jag inte har dem eller växt ur dem. Mamma var alltid noga med att säga att jag var normal och att det minsann inte var något fel på mig.

Person född 1995

Våld i nära relationer

Våld i nära relationer får en ny dimension i relationer där ena parten har en funktionsnedsättning. Funktionsnedsättningen kan nämligen användas mot en, till exempel att partnern, föräldern eller annan nära person undanhåller hjälpmedel eller mediciner tills den får som den vill.⁶⁸ Detta är en särskild utsatthet eftersom personen med funktionsnedsättning därmed befinner sig i en beroendesituation där den andra personen har kontroll över ens autonomi, mobilitet och/eller hälsa. Personen med funktionsnedsättning kan till och med vara

beroende av sin partner för att söka vård eller annan form av hjälp, till exempel hjälp att lämna relationen. Det gör att hindren för att kunna lämna relationen är många fler och svårare att navigera.⁶⁹

En särskild utsatthet som personer med funktionsnedsättning kan utsättas för är att andra hävdar att en inte är förmögen att själv veta vad en vill, och att de vet bättre. Detta kan användas som ett maktmedel för att till exempel utöva våld gentemot en.

“ Jag har blivit utsatt för våldtäkter. Jag har sagt nej men då fått svaret att hen vet att jag vill. Att hen känner att jag är kåt fast jag inte är det.”

Person född 1998

“ Fått höra att jag förtjänar att bli utsatt för våld på grund av mina diagnoser.”

Person född 1995

Heder och våld

Hedersrelaterat våld när det kommer till personer med funktionsnedsättning kan ta sig uttryck på olika sätt. Att ha en funktionsnedsättning i en hederskultur innebär ofta ett osynliggörande av personen, det vill säga att personen göms undan. De personer med störst synlighet och frihet är de som passerar mest enligt funktionsnormen. Ett mönster som tydligt identifierats gällande personer med intellektuell funktionsnedsättning är att män med funktionsnedsättning i större utsträckning gifts bort till kvinnor utan funktionsnedsättning, och att kvinnan i det fallet blir hans nya vårdgivare. Det motsatta, det vill säga att kvinnor med funktionsnedsättning gifts bort till män utan funktionsnedsättning, är mindre vanligt. I de fall som det ändå sker har kvinnan en lindrig intellektuell funktionsnedsättning där hon ändå kan förväntas ta hand om mannen.⁷⁰ I flera fall där kvinnan har en intellektuell funktionsnedsättning har kvinnan ofta ingen aning om att hon gifts bort. Istället tror kvinnan att hon bara är delaktig på en stor fest och får först efteråt förklarat för sig vad festen egentligen innebar.⁷¹

Hbtqia+

Personer med funktionsnedsättning som är hbtqia+-personer upplever ofta misstro, det vill säga att personer i omgivningen inte tror att vi har en sexualitet och att den i så fall dessutom kan vara normbrytande.⁷² Det innebär att personer med funktionsnedsättning som är hbtqia+-personer ofta blir osynliggjorda och marginaliserade ytterligare. Detta är en problematik som leder till svår psykisk ohälsa där hbtqia+-personer redan är överrepresenterade.⁷³

Adderad utsatthet är att behöva navigera flera olika identiteter i ett samhälle som helst ser att människor är en sak, vilket innebär att unga hbtqia+-personer med funktionsnedsättning känner att vi måste välja mellan våra identiteter baserat på ålder, sexualitet och funktion.⁷⁴

“ Att vara funkis och pansexuell leder till multum av problem, att vara pan betyder att du inte är straight men du är inte tillräckligt queer. Du passar inte in någonstans. Lägg till att inte höra till med funktionsnedsättning leder till stor ensamhet.

Person född 1994

“ En läkare sa, som svar på att jag både var trans och psykiskt sjuk (och rörelsehindrad), att det kanske vore bättre om jag dog.

Person född 1995

Föräldraskap

Personer med funktionsnedsättning ifrågasätts som föräldrar eller vårdnadshavare. Inte endast i hur vi uppfostrar våra barn, utan huruvida vi ens ska få lov att skaffa barn. Idén är att personer med funktionsnedsättning inte är kapabla att vårda våra barn på grund av funktionsnedsättningen. Rädslan är stor att bli anmäld till Socialstyrelsen på grund av funkofobiska idéer kring vem som kan och bör vara förälder.⁷⁵ Snarare är det en otillgänglig värld som är det stora hindret för föräldraskapet ifall en har en funktionsnedsättning, det vill säga att lokaler, aktiviteter och färdmedel inte är tillgängliga vilket försvårar självständigheten.⁷⁶

“ Jag har träffat människor som sagt att vi borde ha tvångsterilisering av funktionsnedsatta igen.

Person född 1998

Följder och möjligheter

Relationer är en viktig grundbult i livet. Personer med funktionsnedsättning försätts på grund av funkofobiska idéer i en situation där vi behöver navigera fler sociala mönster och förutsättningar. Att självständigt kunna välja vilka relationer en vill ha och hur en vill göra dessa relationer är inte en självklarhet, tvärtom normaliseras begränsningar baserat på argument om välvilja. Det är dock skillnad på intention och konsekvens, att någon vill väl behöver inte innebära att det faller väl ut. Personer med funktionsnedsättning begränsas i vårt handlingsutrymme baserat på argument som inte är baserade på våra erfarenheter och åsikter, utan snarare på funkofobiska idéer om oss.

Den maktordning och det beroendeförhållande som personer med funktionsnedsättning ofta tvingas befinna oss i underminerar ytterligare möjligheten att skapa relationer på ett autonomt sätt. Det finns mildare och grövre sätt som detta kan ta sig uttryck på men problematiken kommer från samma grund, det vill säga att personer med funktionsnedsättning ifrågasätts baserat på fördomar och förväntningar om hur relationer bör se ut.

För att kunna bryta utanförskapet behövs det:

1. En ökad kunskap i samhället om vad funktionsnedsättningar innebär och inte, så att personer i vår omgivning bemöter oss på ett mer insatt sätt där vi blir sedda som självständiga individer med möjlighet att skapa relationer.
2. Att vi ökar finansieringen för verksamhet rörande personer med funktionsnedsättning, från ökad schablonersättning för assistenter till ökad bemaning på boenden till ökade möjligheter till färdtjänst, med mera. För vid nedskärningar prioriteras endast basala behov så som mat, sömn och hygien vilket innebär att tid till relationer dras in – trots att det borde ses som ett basalt behov.

Statistik i korthet:

- 34% av kvinnor med funktionsnedsättning har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld, jämfört med 19% för kvinnor utan funktionsnedsättning.⁷⁷
 - Eftersom situationen för barn och unga med funktionsnedsättning är underforskat finns det idag ett mörkertal kring hur många barn och unga med funktionsnedsättning som lever med våld i hemmet och hur det påverkar oss.⁷⁸
 - Bland personer med rörelsenedsättning samt intellektuell funktionsnedsättning uppger över 50% att de inte kan leva sexuellt så som de själva önskar.⁷⁹
-

SLUTSATSER

Funkofobi kan se ut på olika sätt. Alla förtryck är ett invecklat nät av maktordningar och privilegier, och de tar sig olika uttryck. Några sätt som funkofobi förverkligas på är genom okunskap, genom nedskärningar och genom internalisering. När ett förtryck når alla dessa plan existerar det på en strukturell nivå.

Okunskap som funkofobi

Ett vanligt argument som används för att förklara varför funkofobi existerar är att personer eller aktörer vill väl men inte vet bättre. Okunskap används som ett argument för varför en måste ha överseende med funkofobiska ageranden. En logik som inte hade accepterats gällande någon annan form av förtryck eller diskriminering.

Att acceptera okunskap som en legitim anledning, trots all den information och lagstiftning som finns, hade i förlängningen varit att acceptera den situation vi befinner oss i. Det finns ett ansvar, framför allt hos makthavare – vare sig det är politiker, journalister eller andra personer i ledarpositioner – att hålla sig uppdaterad kring funktion så att en inte upprepar skadliga fördomar och i förlängningen befäster diskriminerande praktiker. När okunskapen blir ett strukturellt problem blir den funkofobisk.

“ Jag vill att mina normtypiska vänner ska hålla med när jag anser att jag har upplevt funkofobi, att de ska snacka skit tillsammans med mig, så att jag inte känner att jag överdriver.

Person född 2002

“ Att det finns högre civilkurage. T.ex. om någon ser att någon fjantar sig, stirrar, säger saker, är respektlösa eller ohjälpsamma, att man träder fram och stöttar mig eller andra i min situation.

Person född 1996

En bärande nyckel för att motverka funkofobin är att synliggöra personer med funktionsnedsättning och våra frågor. Det innebär att som makthavare:

- Driva funktionsrättsfrågor inifrån och ut – det innebär att lyssna på funktionsrättsrörelsen, inkludera frågorna i program och policys, ha en insatt talesperson eller ansvarig i frågorna, lyfta frågorna i fler sammanhang än endast i samtal med oss, lägga politiska förslag, med mera
- Se till att Sverige arbetar i enlighet med Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) – i dagsläget får vi kritik från FN för att vi inte uppfyller konventionen.

Som privatperson eller annan aktör kan du göra följande:

- Läsa på – internet och den litterära världen är fylld av böcker, rapporter

och artiklar som adresserar våra frågor

- Utbilda er – arbetsplatser kan ha utbildningar i kompetensbaserad rekrytering, rättviseorganisationer kan ta in talare med expertis inom funktionshinderfrågor, lärare och läkare kan vidareutbilda sig i hur funkofobin kan ta sig uttryck inom deras yrke, med mera
- Engagera på sociala medier – allt från privatpersoner till organisationer driver smarta och aktuella konton om livet med funktionsnedsättning och funkofobi, dessa är enkla att följa
- Möjliggör för personer med funktionsnedsättning att höras – representation är viktigt, ifall möjligheten finns så möjliggör för personer med funktionsnedsättning att lyfta våra perspektiv, det kan vara genom nyhetsbrev, inlägg på sociala medier, representation på bilder och material, med mera

Nedskärningar som funkofobi

Precis som okunskap vittnar nedskärningar om hur nedprioriterade personer med funktionsnedsättning är. Som samhälle visar vi vad vi värderar genom vad vi lägger pengar på. När det kommer till oss kan det handla om att färre och färre har rätt till färdtjänst, att kostnader för hjälpmedel ökar, att schablonersättningen för assistans står stilla, att boenden drar in på personal, att våra dagliga rutiner klockas så att vårdpersonal inte ska överskrida sin tid med oss, med mera. Det är en signal om att vi som grupp inte är prioriterade. Ännu värre är att det säger det något om samhällets syn på vårt människovärde.

Vårt samhälle bygger på idén kring mänskliga rättigheter och demokrati. Det är viktigt att våra rättigheter behålls intakta så som de skrivs i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och det innebär att se till att rätt resurser ges åt rätt håll. När det inte upprätthålls behöver vi ta till våra demokratiska verktyg.

>En annan bärande nyckel för att motverka funkofobin är därmed att stötta personer med funktionsnedsättning genom att agera. Det innebär att som makthavare:

- Stoppa nedskärningarna – till exempel att stoppa kostnadshöjningarna av hjälpmedel, ge mer resurser till boenden, och stärka resurserna till individer
- Öka finansieringen till funktionsrättsrörelsen – vi är många som tvingas

driva våra frågor på ideell basis, framförallt är detta vanligt inom ungdomsrörelsen inom funktionsrättsrörelsen.

Som privatperson eller annan aktör kan du göra följande:

- Väga in funktionshinderperspektivet i valet – vart fjärde år påverkar allmänheten politiken och hur pengar fördelas genom offentligt val, precis som vi väger in annat när vi röstar kan vi väga in hur de olika partierna tycker i frågor om funktionshinder
- Skriva medborgarförslag – det finns fler sätt att påverka. För att påverka politiker mellan valen kan en till exempel lägga ett medborgarförslag för att skapa förändring i en specifik fråga
- Demonstrera – genom att demonstrera kan en tillsammans med andra höja rösten i specifika frågor och visa att vi inte accepterar att få rättigheter kränkta
- Skriva debattartiklar – media är ett effektivt sätt att nå ut till många och genom att uttrycka åsikter via media nås många som kanske annars inte hade tagit del av
- Stötta online – genom att följa konton, dela berättelser och skriva under namninsamlingar sprids information om orättvisor på ett enkelt sätt

Internaliserad funkofobi

Okunskap om funkofobi reproducerar destruktiva fördomar om personer med funktionsnedsättning. Dessa fördomar präglar oss alla, även personer med funktionsnedsättning själva. Begreppet internaliserad funkofobi beskriver fenomenet där personer med funktionsnedsättning tänker funkofobiskt om oss själva, till exempel upplever skam kring sin funktionsnedsättning.

Att känna skam kring sig själv är ett inlärt beteende baserat på samhällets normer och den underrepresentation av oss som finns i samhället. Vi får sällan möjligheten att se andra som fungerar som oss i media, i olika yrken och på ledande positioner. Internaliserad funkofobi är en skadlig praktik eftersom den slår mot den psykiska hälsan. Att behöva försvara sitt eget grundläggande människovärde till och med för sig själv är något ingen någonsin ska behöva göra.

En tredje bärande nyckel för att motverka funkofobin är att stötta personer med funktionsnedsättning i vår omgivning. Det innebär att som makthavare:

- Ge skolor mer kunskap och resurser – skolor behöver bättre förutsättningar för att fånga upp och motverka funkofobi som sker i skolmiljö, skolan är en plats där alla unga ska vara inkluderade och den ska inte vara grogrunden för psykisk ohälsa
- Ge vården mer kunskap och resurser – psykisk ohälsa är ett stort problem och vården måste kunna bemöta och stötta oss rätt, annars är risken att vården blir ännu en plats där funkofobin frodas.

Som privatperson eller annan aktör kan du göra följande:

- Vara en god allierad – säg ifrån när andra människor säger något funkofobiskt, var en del av den upplysande kraften så att inte allt ansvar och arbete hamnar på oss med funktionsnedsättning
- Sprida kunskap – genom att tipsa om bra konton, böcker eller sammanhang till andra som borde vara goda allierade så minskar okunskapen och möjligheten för mer inkludering ökar
- Skapa mötesplatser – att möjliggöra för både separatistiska och breda mötesplatser där personer med funktionsnedsättning kan träffa andra i samma situation eller nya vänner generellt är en viktig prioritering som kan inkorporeras hos allt från fritidsgårdar till organisationer
- Bredda nätverket – vare sig det är professionellt eller privat så är självrannsakan viktig kring vilka människor som inkluderas och inte, våga inkludera fler och gå emot fördomar

“Hela min omgivning har varit funkofobisk sen jag var liten. Var själv funkofob som tonåring, det grundades i självhat. När jag började lära känna andra med funktionsnedsättningar så minskade min funkofobi.

Person född 1995

“Samhället betar sig som det är en skam att funktionshindrade finns. Inte konstigt att jag vuxit upp och skäms över mig själv när det är allt samhället ser.

Person född 1995

“ Jag har skämts över att jag har ett hjälpmedel som gör en av mina funktionsnedsättningar synlig.

Person född 2002

“ Skamligt och jobbigt att känna att man är mindre värd på grund av en diagnos på grund av hur samhället ser ut.

Person född 1996

“ Jag skäms idag fortfarande över min ADHD, för att det är så stigmatiserat.

Person född 1994

SAMMAN- FATTNING

Sammanfattningsvis lever vi i ett funkofobiskt samhälle och funkofobin är den grundläggande anledningen till den diskriminering och det förtryck som personer med funktionsnedsättning lever med. Målet är att människor inte ska behöva kämpa för sina grundläggande rättigheter; till utbildning, arbete, samlevnad, men också vård, fritid, valfrihet, och mycket mer. Vi lever i en tid där vissa rättigheter är på tillbakagång. Starka krafter utmanar rättigheter som borde vara självklara och osynliggörandet av oss är fortfarande normen. Det visar både den forskning och de vittnesmål som lyfts i denna rapport – det är tydligt att personer med funktionsnedsättning navigerar en värld som inte är skapad för oss.

Det finns dock en rad olika saker som vi, både på individnivå och samhällsnivå, kan göra för att motverka funkofobin. För om historiekapitlet lärde oss någonting så är det att normer är flexibla och går att påverka. Vi är en av många rättighetsrörelser på frammarsch och vi vet att ett mer tillgängligt och inkluderande samhälle är möjligt. Vi ser denna rapport som en början, ett sätt att synliggöra de strukturer som opererar mot oss, för att förstå vad vi handskas med så att vi kan påbörja ett nytt skede i vårt arbete. För vi vet att det går att stoppa funkofobin.

“Jag talar ogärna om mina funktionsnedsättningar mer än nödvändigt och framför allt vill jag inte erkänna att jag har flera diagnoser för det känns som att det gör att folk ännu mer tror att man överdriver och att det är mest psykiskt.

Person född 1997

REFERENSLISTA

Alicia Persson, Erika Redelius och Josefine Svahn, *Fritt skolval – för vem? Skollagens regler om att neka elever med funktionsnedsättning skolval och skolskjuts i relation till elevens rättigheter enligt CRPD och CRC*, Lund Disability Human Rights Clinic 2020

Anders Forslund och Linus Liljeberg, *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt*, Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Stockholm, 2020

Andersson, Bodil, *Dyslektiker med invandrarbakgrund, Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige*, Lund, 2001

Arbetsförmedlingen, *Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen – En fördjupad analys* skriven av Nils Lundh, Susanne Vinell och Emma Wigren, 2021

Barnombudsmannen, *Respekt – Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*, Stockholm, 2016

Folkhälsomyndigheten, *Folkhälsans utveckling – Årsrapport 2018*, Solna, 2018

Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*, Stockholm, 2018

Fridh, Maria, *Bullying, violence and mental distress among young people – Cross-sectional population-based studies in Scania Sweden*, Lunds universitet, Lund, 2018

Friends, *Friendsrapporten 2021* skriven av Maria Loodberg och Naod Abera

Funktionsrätt Sverige, *Respekt för rättigheter? Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019*, red. Mia Ahlgren, Stockholm, 2019

Grunewald, Karl, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008

Helmius, Gisela, *Sexualiteten som individuellt och socialt fenomen i Genus och funktionshinder*, red: Karin Barron, Studentlitteratur, Lund, 2004

Persson Bergvall, Inger och Sjöberg, Malena, *Åratal - ur handikapphistorien*, tredje upplagan, HandikappHistoriska Föreningen, 2012

Jönsson, Leif R, *Stigma och skam - en explorativ studie om arbetslöshet bland tjänstemän*, Nordisk Sosialt Arbeid, 2002:3

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Förenta Nationerna, New York, 2006

Kulturparken, *Relationer som funkar*, Uppsala

Langlois, J.H., Kalakanis, L., Rubenstein, A.J., Larson, A., Hallam, M., Smoot, M., *Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review*, Psychological Bulletin, 126(3), 2000

Malmberg, Denise, *Kvinna, kropp och sexualitet - Könsteoretiska perspektiv på handikapp och funktionshinder*, Humanetten nr 10, Växjö universitet, 2001.

Myndigheten för delaktighet och Jämställdhetsmyndigheten, *Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning - Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet*, Rapport 2019:5, 2019

Myndigheten för delaktighet, *Begränsade livsval - Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*, Sundbyberg, 2020

Myndigheten för delaktighet, *Begränsade livsval - Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*, Sundbyberg, 2020

Myndigheten för delaktighet, *Föräldraskap och funktionsnedsättning: Självupplevda hinder för delaktighet*, Sundbyberg, 2017

Myndigheten för delaktighet, *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning: Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Sundbyberg, 2017

Myndigheten för delaktighet, *Personer med funktionsnedsättning i asyl- och etableringsprocessen - situationen idag och behoven framåt*, Stockholm, 2017

Myndigheten för delaktighet, *Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2017*, Sundbyberg, 2018

Myndigheter för delaktighet, *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning – Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Stockholm, 2017

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung idag 2022 – Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor* skriven av Emma Thornström och Eric Helsing, 2022

NCK – Nationellt centrum för kvinnofrid och Uppsala universitet, *Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Uppsala, 2013

Nordens Välfärdscenter, *När samhället inte ser, hör eller förstår: Könsrelaterat våld och funktionshinder*, 2016

Persson, Elsa-Britta, *Om makt och självbestämmande för personer boende i LSS-bostäder i Jämtland*, FOU, Östersund, 2014

Persson, Margareta, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018,

RFSL Stockholm, *”Och aldrig mötas de två” – En förstudie om hbtq-personer med erfarenhet av funktionsnedsättning*, Stockholm

RFSU och Funktionsrätt Sverige, *Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom*, Stockholm, 2021

Socialpedagogiska skolmyndigheten, *Att studera som vuxen med funktionsnedsättning – En fördjupad studie av studerandes erfarenheter*, 2014

Socialstyrelsen, *Sällan sedda – Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Västerås, 2011

Statens offentliga utredningar, *Arbetshjälpmedel och försäkringsskydd på lika villkor*, SOU 2012:92, Stockholm, 2012

Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2017*, Stockholm, 2018

Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020*, Solna, 2021

Synskadades Riksförbund, *Pedagogiskt stöd för personer med synnedsättning vid lärosäten – En rapport från Synskadades Riksförbund*, Stockholm, 2020

TRIS, *Trippet utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*, Uppsala, 2020

Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent V – En kort inblick i situationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2015.

Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent VI – En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2018

Västra Götalandsregionen, *Lika men olika – våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Göteborg, 2013

FOTNOTER

- ¹ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 15–17.
- ² Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 15; Karl Grunewald, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008, s. 28–29.
- ³ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 16–17; Karl Grunewald, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008, s. 34–35.
- ⁴ Karl Grunewald, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008, s. 33, 35, 49.
- ⁵ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 17.
- ⁶ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 54–55.
- ⁷ Karl Grunewald, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008, s. 49.
- ⁸ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 58; Karl Grunewald, *Från idiot till medborgare – De utvecklingsstördas historia*, Gothia Förlag, Stockholm, 2008, s. 83–84.
- ⁹ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 111–112.
- ¹⁰ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 77–78.
- ¹¹ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 229–230; Inger Persson Bergvall och Malena Sjöberg, *Åratal – ur handikapphistorien*, tredje upplagan, HandikappHistoriska Föreningen, 2012, s. 5–8.
- ¹² Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 116.
- ¹³ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 225–226.
- ¹⁴ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 225–227; Inger Persson Bergvall och Malena Sjöberg, *Åratal – ur handikapphistorien*, tredje upplagan HandikappHistoriska Föreningen, 2012, s. 42.
- ¹⁵ Inger Persson Bergvall och Malena Sjöberg, *Åratal – ur handikapphistorien*, tredje upplagan, HandikappHistoriska Föreningen, 2012, s. 17, 30.
- ¹⁶ Margareta Persson, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 233–234.
- ¹⁷ Denise Malmberg, *Kvinna, kropp och sexualitet – Könsteoretiska perspektiv på handikapp och funktionshinder*, Humanetten nr 10, Växjö universitet, 2001.
- ¹⁸ RFSL Stockholm, *”Och aldrig mötas de två” – En förstudie om hbtq-personer med erfarenhet av funktionsnedsättning*, Stockholm, s. 33.
- ¹⁹ Myndigheter för delaktighet, *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning – Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Stockholm, 2017, s. 19.
- ²⁰ Persson, Margareta, *Gamla synsätt spökar än – funktionshinder genom tiderna*, Instant book, Stockholm, 2018, s. 98.

- 21 RFSL Stockholm, "Och aldrig mötas de två" - En förstudie om hbtq-personer med erfarenhet av funktionsnedsättning, Stockholm, s. 41.
- 22 Myndigheten för delaktighet, *Begränsade livsval - Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*, Sundbyberg, 2020, s. 26-27, 53, 55.
- 23 Barnombudsmannen, *Respekt - Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*, Stockholm, 2016, s. 32-34.
- 24 Myndigheten för delaktighet, *Personer med funktionsnedsättning i asyl- och etableringsprocessen - situationen idag och behoven framåt*, Stockholm, 2017, s. 108.
- 25 Bodil Andersson, *Dyslektiker med invandrabakgrund*, Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige, Lund, 2001.
- 26 Langlois, J.H., Kalakanis, L., Rubenstein, A.J., Larson, A., Hallam, M., Smoot, M., *Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review*, *Psychological Bulletin*, 126(3), 2000, s. 390-414.
- 27 Helmius, Gisela, *Sexualiteten som individuellt och socialt fenomen i Genus och funktionshinder*, red: Karin Barron, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 110.
- 28 Inger Persson Bergvall och Malena Sjöberg, *Åratal - ur handikapphistorien*, tredje upplagan, HandikappHistoriska Föreningen, 2012, s. 18.
- 29 Inger Persson Bergvall och Malena Sjöberg, *Åratal - ur handikapphistorien*, tredje upplagan, HandikappHistoriska Föreningen, 2012, s. 20-21.
- 30 Folkhälsomyndigheten, *Folkhälsans utveckling - Årsrapport 2018*, Solna, 2018, s. 9, 13.
- 31 Anders Forslund och Linus Liljeberg, *Unga som varken arbetar eller studerar - en kartläggning och kunskapsöversikt*, Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Stockholm, 2020, s. 42, 60.
- 32 Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2017*, Stockholm, 2018, s. 20.
- 33 Anders Forslund och Linus Liljeberg, *Unga som varken arbetar eller studerar - en kartläggning och kunskapsöversikt*, Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Stockholm, 2020, s. 9.
- 34 Synskadades Riksförbund, *Pedagogiskt stöd för personer med synnedsättning vid lärosäten - En rapport från Synskadades Riksförbund*, Stockholm, 2020, s. 10.
- 35 Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent VI - En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2018, s. 27.
- 36 Alicia Persson, Erika Redelius och Josefine Svahn, *Fritt skolval - för vem? Skollagens regler om att neka elever med funktionsnedsättning skolval och skolskjuts i relation till elevens rättigheter enligt CRPD och CRC*, Lund Disability Human Rights Clinic 2020, 2021, s. 10-12.
- 37 Maria Fridh, *Bullying, violence and mental distress among young people - Cross-sectional population-based studies in Scania Sweden*, Lunds universitet, Lund, 2018, s. 33.
- 38 Friends, *Friendsrapporten 2021 skriven av Maria Loodberg och Naod Abera*, 2021, s. 18.
- 39 Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent VI - En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2018, s. 23.
- 40 Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent VI - En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2018, s. 22-29.
- 41 Socialpedagogiska skolmyndigheten, *Att studera som vuxen med funktionsnedsättning - En fördjupad studie av studerandes erfarenheter*, 2014, s. 53, 129.
- 42 Friends, *Friendsrapporten 2021 skriven av Maria Loodberg och Naod Abera*, 2021, s. 41.
- 43 Maria Fridh, *Bullying, violence and mental distress among young people - Cross-sectional population-based studies in Scania Sweden*, Lunds universitet, Lund, 2018, s. 33.
- 44 Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent V - En kort inblick i situationen för studenter med funktionsnedsättning*, 2015, s. 10.
- 45 Universitets- och högskolerådet, *Eurostudent V - En kort inblick i situationen för studenter*

- med funktionsnedsättning, 2015, s. 15–16.
- ⁴⁶ Bengt Furåker och Marianne Blomsterberg, *Attitudes towards the unemployed in Sweden*, *International Journal of Social Welfare* 2003:12, s. 193–197.
- ⁴⁷ Leif R Jönsson, *Stigma och skam – en explorativ studie om arbetslöshet bland tjänstemän*, *Nordisk Socialt Arbeid*, 2002:3, s. 158–159.
- ⁴⁸ Arbetsförmedlingen, *Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen – En fördjupad analys skriven av Nils Lundh, Susanne Vinell och Emma Wigren*, 2021, s. 15, 43.
- ⁴⁹ Arbetsförmedlingen, *Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen – En fördjupad analys skriven av Nils Lundh, Susanne Vinell och Emma Wigren*, 2021, s. 18–19.
- ⁵⁰ Funktionsrätt Sverige, *Respekt för rättigheter? Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019*, red. Mia Ahlgren, Stockholm, 2019, s. 70.
- ⁵¹ Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020*, Solna, 2021, s. 38.
- ⁵² Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2017*, Stockholm, 2018, s. 9.
- ⁵³ Myndigheten för delaktighet, *Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2017*, Sundbyberg, 2018, s. 34f.
- ⁵⁴ Statens offentliga utredningar, *Arbets hjälpmedel och försäkringsskydd på lika villkor*, SOU 2012:92, Stockholm, 2012, s. 20.
- ⁵⁵ Anders Forslund och Linus Liljeberg, *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt*, Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Stockholm, 2020, s. 42, 60.
- ⁵⁶ Anders Forslund och Linus Liljeberg, *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt*, Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Stockholm, 2020, s. 46.
- ⁵⁷ Myndigheten för delaktighet och Jämställdhetsmyndigheten, *Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning – Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet*, Rapport 2019:5, 2019, s. 48, 50.
- ⁵⁸ Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020*, Solna, 2021, s. 9.
- ⁵⁹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung idag 2022 – Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor skriven av Emma Thornström och Eric Hellsing*, 2022, s. 32.
- ⁶⁰ Statistiska Centralbyrån, *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2017*, Stockholm, 2018, s. 9.
- ⁶¹ Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *artikel 3 paragraf 1a, och artikel 16 paragraf 4*, Förenta Nationerna, New York, 2006.
- ⁶² Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *artikel 3 paragraf 1a, och artikel 16 paragraf 4*, Förenta Nationerna, New York, 2006.
- ⁶³ Myndigheten för delaktighet, *Begränsade livsval – Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*, Sundbyberg, 2020, s. 59.
- ⁶⁴ Kulturparken, *Relationer som funkar*, Uppsala, s. 27–28; Myndigheten för delaktighet, *Begränsade livsval – Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*, Sundbyberg, 2020, s. 60.
- ⁶⁵ Friends, *Friendsrapporten 2021 skriven av Maria Loodberg och Naod Abera*, 2021, s. 18.
- ⁶⁶ Kulturparken, *Relationer som funkar*, Uppsala, s. 32.
- ⁶⁷ Elsa-Britta Persson, *Om makt och självbestämmande för personer boende i LSS-bostäder i Jämtland*, FOU, Östersund, 2014, s. 30–32.
- ⁶⁸ Nordens Välfärdscenter, *När samhället inte ser, hör eller förstår. Könrelaterat våld och funktionshinder*, 2016, s. 17; Myndigheten för delaktighet, *Mäns våld mot kvinnor med funk-*

- tionsnedsättning: Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Sundbyberg, 2017, s. 19.
- ⁶⁹ NCK – Nationellt centrum för kvinnofrid och Uppsala universitet, *Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Uppsala 2013. s. 56; Västra Götalandsregionen, *Lika men olika – våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Göteborg, 2013, s. 7.
- ⁷⁰ TRIS, *Trippet utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*, Uppsala, 2020, s. 9–11.
- ⁷¹ TRIS, *Trippet utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*, Uppsala, 2020, s. 11.
- ⁷² RFSL, *Och aldrig mötas de två*, Stockholm, s. 5–6.
- ⁷³ Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*, Stockholm, , 2018, s. 24–25.
- ⁷⁴ RFSL, *Och aldrig mötas de två*, Stockholm, s. 16.
- ⁷⁵ Myndigheten för delaktighet, *Föräldraskap och funktionsnedsättning: Självpupplevda hinder för delaktighet*, Sundbyberg, 2017, s. 4–5, 7, 9.
- ⁷⁶ Myndigheten för delaktighet, *Föräldraskap och funktionsnedsättning: Självpupplevda hinder för delaktighet*, Sundbyberg, 2017, s. 5.
- ⁷⁷ Myndigheten för delaktighet, *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning – Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Sundbyberg, 2017, s. 25.
- ⁷⁸ Socialstyrelsen, *Sällan sedda – Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*, Västerås, 2011, s. 24.
- ⁷⁹ RFSU och Funktionsrätt Sverige, *Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom*, Stockholm, 2021, s. 26.

**STOPPA
FUNKOFOBIN**